

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Klara Škrinjar

Mentorica: doc. dr. Sandra Bašić Hrvatinić

**BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO
(embedded journalism)**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

*Mami in tatu,
ki sta mi dala ljubezen do znanja.*

KAZALO

1. UVOD	5
2.VOJNO POROČEVALSTVO: ZGODOVINSKI PREGLED IN ZNAČILNOSTI	7
2.1. KRIMSKA VOJNA	7
2.2. AMERIŠKA DRŽAVLJANSKA VOJNA	8
2.3. OBDOBJE DO PRVE SVETOVNE VOJNE	9
2.4. PRVA SVETOVNA VOJNA.....	9
2.5. VOJNA V ABESINJI	11
2.6. ŠPANSKA DRŽAVLJANSKA VOJNA.....	11
2.7. DRUGA SVETOVNA VOJNA.....	11
2.8. VOJNA V KOREJI	12
2.9. VOJNA V VIETNAMU	13
2.10. GRENADA IN PANAMA	13
2.11. ZALIVSKA VOJNA	14
2.12. KOSOVO.....	15
2.13. AFGANISTAN.....	15
2.14. SKLEP	15
3. CENZURA IN SVOBODA TISKA	17
3.1. OPREDELITEV POJMOV: CENZURA IN SVOBODA TISKA.....	17
3.2. SVOBODA IZRAŽANJA IN NJENE OMEJITVE.....	19
3.3. OBLIKE CENZURE IN DEMOKRATIČNI LEVIATAN	20
3.4. SKLEP	21
4. BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO (EMBEDDED JOURNALISM)	23
4.1. UVOD.....	23
4.2. TEORETIČNI KONCEPT BOJNOFORMACIJSKEGA NOVINARSTVA	24
4.3. SKLEP	27
5. IRAK 2003 ALI KAKO JE POTEKALO BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO V PRAKSI	30
6. KRITIČNA OBRAVNAVA KONCEPTA BOJNOFORMACIJSKEGA NOVINARSTVA	40
6.1. ZAKAJ SE JE BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO ZGODILO?	40
6.2. DILEME BOJNOFORMACIJSKEGA NOVINARSTVA	41
6.2.1. Neenakost med bojnoformacijskimi novinarji in ostalimi novinarji.....	42
6.2.2. Varnost in pripravljenost novinarjev.....	43
6.2.3. Odvisnost novinarjev	44
6.2.4. Neuravnovešenost poročanja.....	44
6.2.5. Odstotnost funkcije psa čuvaja	45
6.2.6. Izguba stremljenja k resničnosti	46
6.2.7. Novinarji ali vojaki	47
6.3. ALI JE BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO ŠE NOVINARSTVO?	48
7. ZAKLJUČEK	50
SEZNAM VIROV	52

1. UVOD

Zanimanje za pojav bojnoformacijskega novinarstva se je obsežneje pojavilo v začetku leta 2003 s t. i. vojno za osvoboditev Iraka. Gre za novo obliko vojnega novinarstva, njena bistvena lastnost pa je, da so novinarji vključeni v vojaške enote. Je tvorba ameriškega obrambnega ministrstva, izdelana za množično obliko vojnega poročanja v morebitnih nadaljnjih konfliktih; poskusni zajček je bila prav vojna v Iraku. Tako naj bi bojnoformacijsko novinarstvo kot oblika vojnega poročevalstva spadalo k novinarskemu delovanju. In prav tu nastane problem, saj menim, da bojnoformacijsko novinarstvo, oblikovano in vodeno s strani države, ne vzdrži kriterijev novinarstva kot profesije.

Vojna v Iraku se je začela 20. marca in občinstvo je že prve ure ameriškega napada na Irak videlo veliko fascinantnih posnetkov iraške prestolnice ponoči; medijsko prikazovanje vojne se je nadaljevalo s podobami zavezniških vojakov na tankih, njihove vojaške opreme, puščavskega peska in novinarjev na delu, (prostovoljno) oblečenih v vojaške uniforme, slonečih na tankih.

Ali je takšno početje novinarjev dopustno in odgovorno ravnanje in ali ne gre pri tem za sleparjenje nepozornega, a kljub temu nedolžnega občinstva? S to predpostavko sem začela razmišljati o bojnoformacijskem novinarstvu. Mediji so me poskušali prepričati: bojnoformacijsko novinarstvo je »pravo« novinarstvo, še več, je prelomnica v zgodovini vojnega poročevalstva; to je medijski eksperiment, ki bo na noge postavil novo obliko vojnega poročevalstva. Ali res?

Zgornje postavke nakazujejo na problematiko, ki me je gnala k soočenju s tematiko razmerja vojska – mediji ter me napeljala k dvema delovnim vprašanjem, ki sta me vodili skozi nalogo: a) Ali je bojnoformacijsko novinarstvo še vedno novinarstvo? in b) Zakaj je do bojnoformacijskega novinarstva prišlo?

Osredotočila sem se na etične temelje novinarske profesije in zapovedi kakovostnega delovanja novinarjev. Središčna točka mojega pisanja ni analiza vsebine, ki jo je ob tolikšnem gradivu skorajda nemogoče izvesti, temveč teoretična razčlenitev oblike bojnoformacijskega novinarstva. Naloga je tematsko razdeljena v

tri sklope, razdeljene na pet poglavij, poleg stojita še obvezni uvod in zaključek. Tako v drugem in tretjem poglavju bralcu ponudim podlago za razumevanje obravnavane tematike, to je zgodovinski pregled in značilnosti vojnega poročevalstva ter temeljne ideje o cenzuri in svobodi tiska. Teme se namreč povezuje: zgodovina vojnega poročevalstva je zgodovina cenzure, vladajoča oblast je tista, ki je vseskozi poskušala legitimirati cenzuro, proti kateri se zagovorniki svobode tiska intenzivno borijo od 17. stoletja dalje. V sodobni teoriji novinarstva sicer ne govorimo o absolutni svobodi tiska; v izrednih okoliščinah, kot je na primer vojna, je svoboda izražanja namreč omejena. A dilema, do kod upravičeno segajo te omejitve, je eden izmed razlogov za večno napetost med oblastjo in novinarji; in prav razmerje med oblastjo in bojnoformacijskimi novinarji je skrajno problematično.

V nadaljevanju naloge preidem v drugi sklop, ki tvori jedro naloge. To je četrto poglavje, v katerem se osredotočim na sam pojav bojnoformacijskega novinarstva. Smernice ameriškega ministrstva za obrambo so mi bile osnova za postavitve teoretičnega koncepta bojnoformacijskega novinarstva. V petem poglavju pa na podlagi analiz in strokovnih člankov naredim pregled dogajanja v Iraku 2003, torej poglavje o tem, kako je bojnoformacijsko novinarstvo delovalo v praksi.

Zadnji sklop naloge je kritičen premislek o pojavu bojnoformacijskega novinarstva v moderni družbi, v kateri naj bi etične norme in zapovedi veljale za temelj novinarstva. Vprašam se, zakaj je do bojnoformacijskega novinarstva sploh prišlo, razmišljam o dilemah bojnoformacijskega novinarstva, kot so neenakost med bojnoformacijskimi in ostalimi novinarji, o razlikah v varnosti in pripravljenosti novinarjev, o odvisnosti novinarjev, o neuravnovešenosti poročanja, o odsotnosti funkcije psa čuvaja, o stremljenju k resničnosti ter o razmerju novinar – vojak.

Namen moje naloge je opozoriti na skrajno problematično obliko, ki se je pojavila v novinarstvu in za katero ne smemo dovoliti, da postane uveljavljena praksa. Ob tem je za nalogo nesporno pomembno opozarjanje na postavke etičnega kodeksa novinarjev ter na njegove zlorabe za ustvarjanje dobička in oblikovanje javnega mnenja, kar posledično povzroča novinarstvu kot profesiji in občinstvu nezanemarljivo škodo.

2.VOJNO POROČEVALSTVO: zgodovinski pregled in značilnosti

Zgodovina vojnega poročevalstva je zgodovina cenzure. Nadzor nad informacijami je značilen za vsa vojna obdobja, prav tako omejevanje svobodnega gibanja novinarjev. Oblast si je vedno želela krojiti informacije sebi v prid; za upravičevanje vojnih posegov, za dvigovanje morale svojim vojakom in državljanom, za prikrievanje neljubih informacij ... Napetost med vojsko in novinarji je prav zaradi naštetih dejanj vedno bila in vedno bo neizpodbitno dejstvo. Načela vojske v akciji in novinarjev na vojnem območju si namreč že po sami naravi poklicev nasprotujejo: prvi skrivajo, drugi odkrivajo, prvi poudarjajo, drugi uravnotežijo itd. Tovrstna shema prikazuje zdravo napetost med vojsko in novinarji, ki mora vedno obstajati, da eni ali drugi ne izneverijo svojega poklica. Toda kar se razmerja vojska – novinarji tiče, ne smemo pozabiti, da »cilj vsake vojske ni distribucija resnice, temveč nadzor nad pretokom informacij« (Jensen, 2003¹). Tako je od nekdaj bilo in tudi v prihodnosti se temu ne bo mogoče izogniti. In kar je Knightley zapisal na koncu svoje knjige, je na tem mestu popolnoma umestno vprašanje: »Doba vojnih poročevalcev kot herojev je končana. Če bodo želeli nadaljevati svoje delo kot propagandisti ali kot ustvarjalci mitov, podložni tistim, ki vodijo vojno, pa je odločitev, ki jo bodo morali sprejeti sami.« (Knightley, 2000: 526)

2.1. Krimska vojna

Kot odskočna deska za vpogled v pretekla obdobja vojnega poročevalstva nam bo služila krimska vojna, in sicer z dvema razlogoma: prvi je William Howard Russell, drugi pa dejstvo, da je bila krimska vojna prva vojna, ki se je začela obsežneje pojavljati v časopisju.

Z Russellom prvič v zgodovini vojnega poročevalstva govorimo o organiziranem novinarskem poročanju z bojišč. Pred krimsko vojno so namreč Britanci zaposlovali mlade oficirje, ki so jim pošiljali novice z bojišč (press officers). Ti niso dobro razumeli vloge novinarjev, saj so bili prvotno vojaki in šele nato novinarji. Russell pa je bil civilni poročevalec, ki se je resnici o dogajanju na bojišču približal bolj kot kdor koli doslej. »Ali naj povem te stvari ali naj držim svoj jezik?« (Knightley,

¹ <http://www.progressive.org/may03/jen0503.html>, 16. 6. 2003

2000: 6) Russell se je odločil za ostro kritiko: stanje vojske je bilo slabo, slaba je bila oskrba ranjencev ... Tako so v vojaških institucijah spoznali, da se morajo pred novinarji braniti. Russell je namreč brez milosti vztrajal pri svojem načinu poročanja. Ob koncu vojne so prav zaradi tega uvedli cenzuro, kar je bila novost v zgodovini novinarstva. S cenzuro so prepovedali objavo informacij, ki bi koristile sovražnikom, neposlušnim novinarjem pa so grozili s kaznijo ali izgonom. Kasneje je sicer Russell naredil potezo, ki je pod vprašaj postavila definicijo novinarske dela: odločil se je, da bo nosil uniformo ter vojaško opremo, vključno z mečem in konjem. S tem je storil napako, ker se je imel za sestavni del vojske.

2.2. Ameriška državljanska vojna

Z državljansko vojno med severnimi in južnimi ameriškimi državami se naša zgodba o razvoju vojnega poročevalstva nadaljuje. »Dogovoril sem se, da gredo poročevalci na bojišča ... in predlagal sem jim, naj nosijo bele uniforme, ki bi kazale na čistost njihovega položaja« (Venable po McDowell, 2002²). Ko se je ameriška državljanska vojna začela, je bilo na strani severnih držav okoli 500 poročevalcev, željnih poročanja o nastalem konfliktu. S tem, ko so se novice o krimski vojni začele pojavljati v časopisju sistematično, se je javnost navadila na informacije in nastali sta velika potreba in povpraševanje po novicah iz aktualne vojne.

V tej vojni so se pojavili risarji karikatur, prvič pa se je uporabil tudi telegraf. Na splošno so bili ljudje priča obsežnejšemu poročanju, zaradi tehnoloških prednosti pa tudi bolj ažurnim novicam (o dogodkih preteklega dne), ki pa so bile podvržene cenzuri. Med novinarji se je zaradi tega pojavila tekmovalnost: kdo bo prvi, kdo bo dobil ekskluzivno novico; in posledično: netočna, neetična, pristranska, izmišljena, podžigajoča sporočila. »Bilo je obdobje bombastičnega novinarstva in objektivnost je bila redka kakovost.« (Knightley, 2000: 21). Poleg tega so novinarji kot integralni del svoje naloge videli vzdrževanje tako civilne kot tudi vojaške morale.

Na jugu situacija ni bila veliko boljša: tisk je bil političen in pristranski, le novinarjev je bilo manj, okoli sto. Izdajali so dnevne vojne biltene, v katerih so manipulirali s številom žrtev, zasedbo položajev, stanjem vojske ..., sicer pa ukinjali nezaželene časopise, aretirali urednike, grozili novinarjem ...

² www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003

Za obe strani lahko rečemo, da so bila načela novinarskega poklica potisnjena v ozadje ter da se je s časopisi ravnalo enako kot z orožjem: bili so sredstvo boja proti sovražniku.

2.3. Obdobje do prve svetovne vojne

O obdobju od ameriške državljanske vojne do prve svetovne vojne govori Knightley kot o zlati dobi za vojne poročevalce. Večina vojn se je dogajala izven matičnega ozemlja Velike Britanije in ZDA (francosko – pruska vojna, vojna v Sudanu, burska vojna, rusko – kitajska vojna), popularni tisk se je začel vzpenjati, vse bolj so uporabljali telegraf, obenem pa je tudi cenzura sistematično postala del medijskega aparata. Tako so na primer med rusko - japonsko vojno leta 1904 morali vsi tuji poročevalci ostati v luksuznih hotelih v Tokiu, medtem ko so japonski novinarji odšli na bojišča. Poročanje je sicer prevevala želja lastnikov po dobičkonosnosti časopisa, kar se je kazalo v tem, da so časopisi bralcem nudili večinoma tisto, kar so od njih želeli; je pa obenem tudi res, da je poročanje postajalo bolj korektno in točno.

V burski vojni je bil vojni poročevalec tudi Winston Churchill, ki je pisal za Morning Post. Churchill sicer ni vzor vojnega poročevalca, saj tudi kasneje, ko je opustil to vlogo ter postal poročnik in državnik, ni razumel in ločeval vlog novinarja in vojaka. Kot novinar pa je bil pristaš cenzure in enostranskosti poročanja. Tako je med bursko vojno potoval z vojaki, lagal Burom za pridobivanje informacij ... In čeprav je britanski vojni urad («War office») zapovedal, da nihče ne sme opravljati obeh vlog (novinarja in vojaka), je Churchillu uspelo prav to. Sicer pa ljudje v ZDA, predvsem pa v Veliki Britaniji, niso nikoli zares vedeli, kaj se v Afriki dogaja, ker so poročevalci delali pod strogo in zatiralsko cenzuro. Ta je bila zelo selektivna do objave novic, ki so tako velikokrat močno popačile realnost.

2.4. Prva svetovna vojna

*W. Churchill: »Najboljše mesto za poročevalce v tej vojni je London.«
»V vojni ni prostora za novinarje.«
(Knightley, 2000:*

91)

Med prvo svetovno vojno so vlade spoznale, da izid vojaških spopadov ni odvisen le od količine in oborožitve vojaških enot, temveč tudi od morale enot in vsega prebivalstva« (Vreg, 2000: 127). Tehnologija je že tako močno napredovala, da

Vreg govori o elektronski invaziji, svojo pot pa si je tudi cenzura že krepko utrdila. »Ko so Združene države leta 1917 izvedle mobilizacijo, je bil oblikovan komite za javno obveščanje, ki je vojno prodajal pod pretvezo, da gre za vojno, ki bo končala vse vojne in tako obdržal javno podporo.« (Holm, 2002³). Tudi v Veliki Britaniji so spoznali, da morajo ljudi prepričati, da je vojna upravičena, zato so spodbujali patriotizem in se poslužili institucije protipropagande. Tako sta bili zatiranje resnice in proizvodjanje namernih laži stalnici v prvi svetovni vojni. Cenzura je bila v teh letih prvič uporabljena organizirano, z njo so se ukvarjali na znanstveni ravni. Do konca vojne je Velika Britanija razvila propagandni aparat, ki mu je zavidal cel svet in na osnovi katerega je kasneje Goebbels razvil svoj propagandni model. Lastniki časopisov so sprejeli sistem cenzure in si s tem zagotovili višji družbeni položaj in politično moč, na drugi strani pa so se njihovi vojni poročevalci identificirali z vojaki na bojiščih, se pokorili ukazom cenzure in pisali nepomembne stvari.

Za prvo svetovno vojno je značilno tudi objavljanje t. i. grozljivih zgodb, za katere se je po vojni izkazalo, da so bile velikokrat le plod bujne domišljije. Stvar je pripeljala tako daleč, da je nekdanji ameriški predsednik Roosewelt opozoril Britance, naj prenehajo s to strahovito cenzuro, saj zavoljo tega prihajajo v Ameriko le novice iz nemške strani in tako zaupanje v britanske razloge za vojno upada. Po tem so Britanci le dovolili nekaj novinarjem, da odidejo na bojišča, a oblečeni v uniforme in s spremljevalci.

Ko so se ZDA odločile, da leta 1917 vstopijo v vojno, je bilo treba to odločitev tudi v javnosti upravičiti. Zato so se ameriški novinarji znašli pred nemogočo nalogo: cenzura v ZDA ni obstajala, ustava je zagotavljala svobodo tiska, kot mnenjski voditelji pa niso smeli pisati poljubno o vsem. Vsi poročevalci so se zato morali osebno prijaviti za pridobitev akreditacije ter priseči, da bodo pisali le resnico in ne poročali o informacijah, ki bi lahko pomagale sovražniku.

Knightley pravi, da je to obdobje sramotno predvsem za britanske novinarje. »Če bi poročevalci ne pristali na takšne pogoje, bi mogoče vlada še enkrat premislila o svojem obnašanju in zahtevah« (Knightley, 2000: 103). Novice namreč niso odsevale dejanskega stanja na bojiščih, a ljudje so jim podlegli. Vojska in novinarji so državljane vlekli za nos, saj so jim v časopisih prodajali močno popačene zgodbe, ki so jim ljudje verjeli. Prava slika je za državljane prišla prepozno, za

³ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/holm.asp, 12. 5. 2003

vojsko ne; kot je dejal takratni predsednik britanske vlade Lloyd George: »Če bi ljudje vedeli, kaj se dogaja, bi se vojna končala jutri.« (Knightley, 2000: 116)

Rusi v prvi svetovni vojni niso dovolili poročevalcem na vzhodno fronto, z izjemo priložnostnih obhodov. Mogoče je bil zato vzpon boljševizma v veliki meri medijsko spregledan oziroma poročevalci boljševikov niso jemali resno. V času revolucije je bilo tako prisotnih le nekaj novinarjev, pa še ti so bili brez pravega vpogleda v trenutno stanje v Rusiji. Poročanje je bilo namreč skrajno pristransko (antiboljševistično), celotno obdobje revolucije pa je še danes za mnoge čas, ko je vojno novinarstvo doseglo svojo najnižjo stopnjo.

2.5. Vojna v Abesiniji

Vojna v Abesiniji (Etiopiji) je za nas zanimiva z enega vidika: v njej so novinarji sami zahtevali, da se uvede vojaška cenzura z namenom boljšega pretoka informacij. V Addis Ababi je bilo na začetku vojne 120 poročevalcev, kasneje jih je ostalo le še 12. Ti so se združili v zvezo, da bi imeli skupaj večjo moč, obenem pa so zahtevali uvedbo vojaške cenzure. Abesinci, brez pravih izkušenj s propagando in močjo informacij, so kmalu ugotovili, za kaj gre in začeli to zahtevo izkoriščati. Zadeva je prišla tako daleč, da so poročevalci na koncu prosili za premestitev na italijansko stran, a tudi tam ni bilo dosti bolje. Od 150 novinarjev jih je namreč ostalo le 24, saj je bila cenzura na italijanski strani prav tako nevzdržna.

2.6. Španska državljanska vojna

Španska državljanska vojna je tudi poseben pojav v vojnem poročevalstvu. Novinarska sporočila so bila vedno bolj ali manj pristranska, včasih zavoljo samih novinarjev in patriotizma, včasih zavoljo cenzure. A v tej vojni so bili poročevalci, kot še nikoli doslej, osebno predani razlogu za vojskovanje. Ta njihova strastna predanost je močno vplivala na poročanje o vojni: s pisanjem so skušali doseči, da bi tudi drugi ljudje verjeli v to, v kar so verjeli sami. Celovito zgodbo o vojni so ljudje na svoje veliko presenečenje izvedeli šele veliko let po vojni.

2.7. Druga svetovna vojna

Druga svetovna vojna se je začela s strogo načrtovano cenzuro in nadaljevala s porastom politične propagande. »Pojavili so se novinarji, ki so bili vključeni v

vojaške enote. Sporočila teh so bila sicer pogosto podvržena strogi cenzuri, a bila so uspešna v ohranjanju ameriške javne podpore za vojno.« (Holm, 2002⁴).

Čeprav so imeli v Veliki Britaniji že leta 1936 osnovano ministrstvo za informacije («Ministry of Information»), so bili Nemci zmagovalci medijske vojne. Britanci so razmišljali o t. i. eye-witness vojakih-novinarjih, se pogajali o tem, koliko poročevalcev bo odšlo na bojišča, želeli so, da bi bili vojaki »absorbirani, kolikor se le da gladko v vojaški aparat« (Knightley, 2000: 238), pogajali so se o tem, ali bodo poročevalci nosili oznake C ali WC, sporočila pa so potrebovala vsaj 48 ur, da so prišla mimo vseh cenzorjev. Nemci so med tem pridobivali prednost; pravi paradoks pa je, da so se celo ZDA, ker niso dobile zadovoljivih informacij od zaveznikov, obrnile k Nemcem. Ti so se v prvi svetovni vojni veliko naučili od Britancev in sedaj oblikovali ministrstvo za propagando z Josephom Goebbelsom na čelu. Medse so vabili nevtralne poročevalce in niso uvedli uradne cenzure – »freie Berichterstattung«; poslužili so se drugačnih metod: dan po objavi je bilo vsako sporočilo natančno pregledano in avtorji nevšečnih sporočil so bili kmalu predmet nadlegovanja; prejeli so pisna opozorila, prekinili so jim telefonske linije, jih aretirali ter jim sodili za vohunstvo ... Tako so kmalu postali vitalni del nemške vojske: kombinacija odkritega vojnega poročevalca, publicista in črnega propagandista (glej Knightley, 2000: 240-41).

Eno izmed ključnih Goebbelsovih načel je bilo, da je »propaganda orodje vojskovanja, kajti propaganda ima psihološke učinke, celo večje, kot so vojaški« (Vreg, 2000: 132). Trideset let po vojni je kanadski poročevalec Charles Lynch dejal: »Ponižujoče je, ko pogledaš nazaj, kaj smo med vojno pisali /.../ bili smo propagandno orožje v rokah naših vlad. Na začetku so nam cenzorji vsiljevali svoje zahteve, a pozneje smo postali sami svoji cenzorji. Bili smo kot navijačice /.../ To ni bilo dobro novinarstvo. To sploh ni bilo novinarstvo.« (Knightley, 2000: 364).

2.8. Vojna v Koreji

V korejski vojni so imeli novinarji sorazmerno dober dostop do bojišč in cenzura uradno ni obstajala. A je oblast kmalu uvedla vojaško cenzuro, in sicer na pobudo poročevalcev samih, ker so se tako počutili bolj varne. Ta cenzura je kasneje dosegla nepredstavljive razsežnosti (prepovedana je bila vsakršna kritika vodenja vojne, vsaka informacija o moči zaveznikov ...) in poročalo se je le, kar je vojska

⁴ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/holm.asp, 12. 5. 2003

želela, poleg tega pa so novinarje umestili pod vojaško jurisdikcijo. »Novinarji so pokazali veliko poguma na bojišču, a le malo takšne moralne korajže v iskanju odgovorov na vprašanje, kaj je vojna pravzaprav pomenila« (Knightley, 2000: 389).

2.9. Vojna v Vietnamu

Vojna, zaradi katere odnosi med vojaškimi strukturami in mediji še danes niso ozdravljeni, pa je vietnamska vojna. Na začetku vojne se mediji zanjo niso kaj prida zanimali, šele po letu 1960 so pokazali več interesa. Za razliko od druge svetovne vojne in korejske vojne so se predvsem ameriški poročevalci odločili, da tokrat ne bodo igrali na karto patriotizma, temveč da bodo poročali tako, da bodo njihovi bralci kar najbolj informirani. Tokrat jim v napoto niso bili cenzorji oziroma politični in vojaški vrhovi, temveč kar lastni uredniki, ki so raje verjeli uradnim virom, kot neverjetnim zgodbam svojih ljudi. Ljudem pa se je počasi začelo dozdevati, kaj se v resnici dogaja. V Vietnamu so namreč imeli novinarji v določenem trenutku popoln dostop do bojišč, vojna je postala »televizijska« in ljudje so lahko spremljali grozljive dogodke. Vojska je izgubila javno podporo za vojno in za poraz okrivila medije.

2.10. Grenada in Panama

Po vietnamski vojni so poročevalci naleteli na zaprt dostop do bojišč. Odtlej ni bilo nobene vojne brez cenzure in poskusa manipulacije; oblast je poskušala storiti vse za pozitivno naravnano javno mnenje, ki bi podpiralo njihove odločitve. Leta 1983 je bila invazija na Grenado, ki ji pravijo tudi »uncovered invasion« (Knightley, 2000: 484). Od več kot 600 novinarjev jih je namreč imelo le 15 imelo možnost poročati z otoka. Tako je zmaga Združenih držav ostala v zatišju, iz nesrečne situacije pa se je rodil projekt Sidel Panel, ki je poskušal odgovoriti na vprašanje, kdo in kdaj ima prednost: pravica ljudi do obveščenosti ali operativna varnost vojske.

Čez šest let se je pojavila priložnost, da se projekt Sidel Panel tudi dejansko preskusi: Panama leta 1989. »Novinar Steve Katz je poročal: 'To je bil Pentagonov prvi test, ki naj bi pokazal, ali vojska lahko posvoji priporočila projekta Sidel Panel. Testa niso opravili.'« (Venable, 2002⁵). Prva dva dni so tako na dan prihajala le

⁵ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003

uradna sporočila, iz obljubljenega »pool« sistema ni bilo nič. »Večer pred invazijo sta takratni minister za obrambo Dick Cheney in njegov pomočnik (za odnose z javnostmi) Pete Williams namenoma sklicala novinarsko konferenco tako pozno, da so novinarji zamudili prve ure napada.« (Venable, 2002⁶). Sledilo je Hoffmanovo poročilo kot posledica napak v Panami. Ob tem je general Colin Powell dejal: »Poveljniki se morajo zavedati, da so mediji pomemben del vojaških operacij /.../ Medijska pokritost in naše zahteve morajo biti načrtovane simultano, skupaj z vojaškimi plani, in morajo upoštevati vse vidike operacijskih aktivnosti, vključujoč neposreden boj, zdravnike, vojne ujetnike, begunce, popravila opreme, oskrbo z gorivom, oskrbo z orožjem, civilne akcije in stabilizacijske aktivnosti.« (Venable, 2002⁷).

2.11. Zalivska vojna

Novi izzivi je novinarjem in vojski prinesla zalivska vojna. »Čeprav je bilo sodelovanje med Pentagonom in tiskom najbolj izčrpno doslej, je zahrbtno nezaupanje novinarjem onemogočalo popoln dostop, onemogočalo je, da v javnost pridejo točne informacije ter da se vojski primerno pripíše njene uspehe.« (Holm, 2002⁸). Sicer pa so morali biti vsi novinarji, ki so želeli poročati s tega območja, akreditirani pri Centralnem poveljstvu Združenih držav (CENTCOM), ki je nadzorovalo vse novinarske aktivnosti. Tukaj se je pravzaprav rodila oblika novinarstva, prisotna v zadnjem vojaškem posredovanju v Iraku, spomladi 2003, to je bojnoformacijsko novinarstvo.

»Novinarji, ki so se želeli priključiti vojaškim enotam, so bili dodeljeni v t.i. pool, običajno sestavljen iz petih oseb in s spremljevalnim častnikom. V vsakem trenutku je bilo 25 takšnih struktur na bojišču, medtem ko je preostalih 1000 novinarjev obtičalo v luksuznih hotelih.« (Venable, 2002⁹) Prav zaradi tega so se novinarji pritoževali, da oblast s tem krši prvi amandma. Ljudje so se zavedali, da so informacije cenzurirane in 80 odstotkov jih je menilo, da je tako prav, 60 odstotkov pa, da je treba zadevo še zaostriti. Novinar Peter Arnett je bil tako zaradi svojega načina poročanja obdolžen, da je simpatizer Iraka. »Arnett se je branil s tem, da so

⁶ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003

⁷ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003

⁸ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/holm.asp, 12. 5. 2003

⁹ www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003

mediji sami delno krivi za to negativno reakcijo, ker niso izobrazili javnosti o funkciji svobodnega tiska v vojni.« (Knightley, 2000: 493)

2.12. Kosovo

»Nerazumevanje sedanjosti je neizogibna posledica ignoriranja preteklosti« (Fox po Bloch, 2003¹⁰). To je ena izmed ključnih napak poročanja iz Kosova: ker novinarji niso poznali zgodovinsko-socialnega konteksta, je priložnost izrabil Milošević, ki je izkoristil medijsko (ne)pozornost za prikazovanje srbskega naroda kot žrtve tuje represije. Čeprav je to čas obdobja revolucije komunikacijske tehnologije (uporabljali so satelitski telefon, 24-urne televizijske in radijske prenose iz bojišč v studiu, internet), sta propagandni aparat in vojno poročevalstvo na Kosovu doživela polom.

2.13. Afganistan

Vojna v Afganistanu predstavlja ključni trenutek v nastanku bojnoformacijskega novinarstva. V tej vojni, ki je bila skorajda hermetično zaprta, so namreč na obrambnem ministrstvu spoznali, da zapreti dostop do bojišča ni prava rešitev. Na primer: v Afganistanu novinarji niso smeli identificirati vojakov z imenom in krajem bivanja – v Iraku so jim to dovolili s soglasjem vojaka. Spoznali so, da je bolje, če spustiš novinarje blizu akcije in jim hkrati poskušaš vsiliti zelen način pisanja, kot pa da v javnost prihajajo le informacije iz nasprotne strani.

2.14. Sklep

Na koncu lahko rečemo, da se je vojno poročevalstvo rodilo skupaj s cenzuro, saj je od krimske vojne dalje cenzura z redkimi izjemami (Vietnam, deloma Koreja) postala sestavni del vsake vojne. Odkar pa se je začela pojavljati televizija kot sestavni del vojnega poročevalstva (Vietnam), so mediji izkazali veliko željo po fotogeničnosti vojne. To je bilo najlepše vidno prav v zadnjem vojaškem posredovanju v Iraku, ko je vojna postala nadomestek za zabavne vsebine televizijskih programov. Namesto da se je ustvarjala lastna produkcija, so medijske hiše vključile svoje novinarje v bojne enote in od njih pričakovale šov. To so tudi dobile in ves svet je prejemal homogenizirano vsebino (z izjemami). To nam še najbolj nazorno kaže pogovor, objavljen na CNN 20. marca 2003, med Aaronom Brownom v studiu in bojnoformacijskim novinarjem Walterjem Rodgersom:

¹⁰ <http://www.qmw.ac.uk/poffice/docs/transcripts/fox.pdf>, 4. 5. 2003

Rodgers: Slike, ki jih gledamo, so absolutno fenomenalne. To so posnetki v živo sedme konjenice, ki drvi prek puščave proti južnemu Iraku ... Če se pelješ v tem tanku, je občutek takšen, kot bi bil v črevesju zmaja. Rjovi. Vrešči. Zdaj lahko vidite tanke, kako upočasnjujejo vožnjo. Moramo biti pazljivi, da ne pridemo pred njih. Toda kar vi gledate tukaj ...

Brown: Uau, poglejte ta strel.

Rodgers: ... to je zares zgodovinska televizija in novinarstvo.

(glej Jensen, 2003¹¹)

¹¹ <http://www.progressive.org/may03/jen0503.html>, 16. 6. 2003

3. CENZURA IN SVOBODA TISKA

Vprašanje posredovanja dogodkov prek medijev, predvsem pa njihovega prikazovanja izrednih dogodkov, vprašanje odgovornosti medijev in vprašanje sprejemljivega omejevanja svobode izražanja so ključne vprašalnice, na katere bom iskala odgovore v tem poglavju in jih nato poskušala strniti v sklep.

3.1. Opredelitev pojmov: cenzura in svoboda tiska

Čeprav velja za mejnik v zgodovini cenzure iznajdba tiskarskega stroja, so cenzuro uporabljali že veliko prej, vsaj od 15. stoletja naprej. »Cenzura je starejša od samega tiska.« (Vreg, 2000: 209). Beseda cenzura se je tako prvič pojavila že v starem Rimu, natančneje leta 443 pred našim štetjem; v Rimu so takrat imeli cenzorski urad, kjer so izvajali popis prebivalstva in ščitili moralno ljudi. V tedanjem času so svobodo izražanja uživali le tisti, ki so imeli politično moč. Pred iznajdbo tiskarskega stroja so cenzurirali na roko pisane knjige, s prelomnim izumom pa se je število predpisov, ki so se nanašali na cenzuro, le še večalo, cenzura je postajala vse strožja; na drugi strani pa so istočasno od razsvetljenstva naprej poskušali čimbolj uveljaviti načela svobode tiska.

Svobodo tiska so v zgodovini obravnavali različno:

- a) kot od boga dano pravico v primeru, da ima oseba sposobnost mišljenja; država ne sme omejevati tistega, ki ima svoj um; gre za teološki pristop, ki ga je zagovarjal John Milton v 17. stoletju; Milton ni bil zagovornik absolutne svobode tiska, temveč je menil, da je treba zlorabe kaznovati (predvsem na področju vere)
- b) kot naravno pravico, ki jo vsak posameznik dobi z rojstvom in jo država pod nobenimi pogoji ne sme omejevati; zagovornik tega pristopa je John Locke
- c) kot sredstvo za doseganje največje možne sreče ljudi; gre za izpeljavo iz utilitaristične teorije Jeremyja Benthama, ki je menil, da je svoboda tiska pogoj demokratičnega delovanja in preprečevanja samovolje oblasti ter da je dobro vladanja mogoče le s svobodo tiska in svobodo govora
- d) kot idejo o doseganju resnice prek neomejene javne razprave med državljani; zagovornik tega pristopa je John Stuart Mill

»Svobodo tiska, neločljivo povezano s človekovo svobodo, so naprej razglasili v Angliji« (Vreg, 2000: 209), kot osebna pravica vsakega človeka, zapisana v dokumentih, pa se je pojavila skoraj istočasno v Evropi in ZDA: v Deklaraciji o pravicah države Virginije (1776) in v francoski Deklaraciji o pravicah človeka in državljana (1789). »Kasneje sta bili svoboda misli in mnenja v zgodovini človeštva tisti pravici, ki so ju svečano zapisovali v deklaracije, konvencije, ustave in zakone, hkrati pa ju kovali v verige.« (Vreg, 2000: 211). Svoboda tiska se je tako rodila v 17. in 18. stoletju, ko so se časopisi iz golih posredovalcev novic prelevili v avtonomne subjekte, ki so proizvajali teme, o katerih je bilo po njihovem mnenju v javnosti treba razpravljati (glej Splichal, 2002: 2), v poznem 20. stoletju pa je svoboda tiska postala splošno priznana pravica; svoboda tiska kot eden izmed ključnih elementov vsake demokratične družbe in kot eden izmed pogojev tako za razvoj družbe kot tudi za razvoj vsakega njenega posameznika (glej Voorhoof, 1998: 36). Danes o njej govorimo kot o univerzalni pravici, torej pravici, ki jo vsak posameznik dobi z rojstvom in ki mu je nihče ne sme omejiti. Tako bi morale držati besede Johna Stuarta Milla, ki jih je zapisal v eseju O svobodi: »Minili so torej časi – vsaj upam, da je tako – ko je bilo treba nujno braniti »svobodo tiska« kot varovalo pred podkupljivo in samovoljno oblastjo. Domnevamo lahko, da nam ni več treba dokazovati, da ne smemo dovoliti, da bi zakonodajna ali izvršilna oblast, katere interesi se razlikujejo od interesov ljudstva, le-temu predpisovala, kako sme misliti in določala, katerim naukom ali argumentom sme prisluhniti.« (Mill, 1994: 49) A v resnici prihaja do situacije, ko ima dandanes pravico do svobodnega izražanja tisti, ki ima dostop do medija, tisti, ki ima moč ali pa tisti, ki ima medij.

Ideal, ki bi ga množični mediji morali poskušati dosežati, je prikazovanje resničnosti, ki je nekje »tam zunaj«. Mediji naj bi tako občinstvu zagotavljali uravnovešeno sliko dogajanja po svetu. Toda, ali se pri poročanju o dogodkih v izrednih okoliščinah omejujejo, spreminjajo ustaljeno novinarsko prakso? Ali to počnejo sami ali podlegajo zahtevam drugih sil? Ali se v takih primerih odpovejo temeljni ustavni pravici - svobodi izražanja - v dobro ljudstva, da to ne znori ali v dobro oblasti, da ta počne kar hoče? Cenzura namreč ne služi le za prikrievanje vojaških informacij, temveč tudi za skrivanje napak, pomanjkljivosti, korupcije ali politične manipulacije (glej Brucker, 1949: 170).

3.2. Svoboda izražanja in njene omejitve

Charles Wright je analiziral Mertonove funkcije množičnih občil (glej Splichal, 1999: 75-89) in med obravnavanim gradivom najdemo tudi za nas nekaj zanimivih podatkov, saj nam bodo pokazali, da so omejitve svobode tiska potrebne zaradi ohranjanja razsodnosti in zdrave mere presoje ljudi ter za preprečevanje moralne panike ljudi, ki običajno nastane ob poročanju v izrednih okoliščinah. Merton tako pravi, da nas mediji med kopico vseh informacij, ki nam jih posredujejo, tudi obveščajo in svarijo o nevarnostih in grožnjah po svetu. Prebivalci se tako lahko vnaprej pripravijo (fizično ali vsaj psihično) na morebitno nevarnost, ki bi lahko ogrozila njihovo zdravje ali celo življenje: orkan, potres, vojaški napad, spopad etničnih skupin ali pa razgrajaških tolp, izbruhi bolezni (BSE, SARS), nalezljive in neozdravljive bolezni (AIDS, rak) in konec koncev tudi na poledico itd. Prav ta pozitivna opozorilna funkcija množičnih medijev prinaša s seboj slabe lastnosti. Mediji lahko namreč povzročijo trenutno nestabilnost družbene strukture ali pa vsesplošno paniko ljudstva (predvsem so to novice, ki so posredovane brez zadostnih pojasnil in ozadja) in prav tega si vladajoči običajno ne želijo. Nasprotno, vladajoči želijo doseči, da je ljudstvo navidezno informirano, resnica pa dejansko ostaja nekje »tam zunaj«.

Svoboda izražanja ni absolutna pravica in jo je v upravičenih primerih mogoče omejiti. Evropska konvencija o človekovih pravicah tako v prvem odstavku 10. člena zagotavlja pravico do svobodnega izražanja in do informiranja, v drugem pa izvrševanje teh svoboščin podvrže omejitvam. Pravi, da je tako postopanje praktično nujno v vsaki demokratični družbi zaradi varnosti države, njene ozemeljske celovitosti, zaradi javne varnosti, preprečevanja neredov ali zločinov, za zavarovanje zdravja ali morale, za zavarovanje ugleda ali pravic drugih ljudi ... Tem omejitvam s kritičnim odnosom ne gre oporekati, a morajo biti prej izjema, kot pa pravilo, saj se v nasprotnem primeru lahko vprašamo, do kakšne mere je mogoče raztegniti postavke, kot so varnost države, zavarovanje morale, zavarovanje ugleda ... So omejitve prosto določljive in upravičene z enim izmed naštetih razlogov? Ali pomenijo uveljavitev cenzure?

3.3. Oblike cenzure in demokratični Leviatan

V demokratičnih družbah cenzura ne obstaja več, zato se je v državnih aktih ne definira in ne govori o njeni rabi. Brucker, ki je o cenzuri razmišljal takoj po drugi svetovni vojni, pa jo je razdelil v tri skupine, glede na različne načine delovanja:

- preventivna cenzura
- kazenska cenzura (*punitive*)
- cenzura v izvoru (*at source*)

Preventivna cenzura predpostavlja konkretno osebo - cenzorja, ki pregleduje sporočila in jih kroji tako, da bodo vsebovala le določene (želene) informacije. Kazenska cenzura se zdi bolj liberalna (glej Brucker, 1949: 172). Namesto da bi cenzor prepovedoval objavljane nezaželenih sporočil, to odločitev prepušča tistemu, ki je za objavo informacij odgovoren. A pozneje lahko odgovorna oseba občuti posledice, recimo obtožbo za kršenje zakona. Za zadnjo obliko po Bruckerju, cenzuro v izvoru, pa je značilno, da vojaški ali politični štabi pripravljajo dovolj novic, da novinarji ne iščejo drugih, da prepovedo govorjenje nepooblaščenim osebam, da ne dovolijo novinarjem dostopa do točk, kjer so skrite informacije, da zatrejo vsako vest že v njenem samem izvoru. Dodali pa bomo še prostovoljno cenzuro, saj je bila ta pogosto prisotna v vojnah. Novinarji so se v vojnah običajno tako navadili na pravila cenzure, tako da ta velikokrat dejansko ni bila potrebna, saj so pri oblikovanju sporočil že upoštevali vse omejitve. Če pa cenzura ni bila uvedena, so velikokrat sami poskrbeli za varovanje nacionalnih interesov in slavljenje patriotizma, če že niso sami zaprosili oblasti, naj uvede cenzuro (na primer v Abesiniji in Koreji). »Sploh ni bilo potrebe po cenzuri naših sporočil. Bili smo sami svoji cenzorji,« je nekaj let po koncu prve svetovne vojne dejal Sir Philips Gibbs. (glej Knightley, 2000: 103)

Danes, ko se cenzure uradno ne uporablja več, govorimo o demokratičnem Leviatanu (po bibliji je to velikanska morska pošast). Gre za mehanizme nadziranja komunikacijskih sistemov v modernih družbah, s katerimi država na različne načine poskuša omejevati svobodo izražanja v medijih. Tako dejansko to ni cenzura, ima pa vse njene značilnosti in cilje: utišanje nezaželenih mnenj in poudarjanje zaželenih. Ti mehanizmi so (glej Keane, 1992: 92-102):

- država ima izredna pooblastila, s katerimi lahko vnaprej prepove objavo določenih informacij, če te ogrožajo nacionalno varnost, državne interese ... ali se posluži cenzure po objavi
- državne skrivnosti: država lahko določenim informacijam podeli status državne skrivnosti
- laganje oziroma delovanje spin doktorjev: gre za umetnost političnega laganja, ki jo uporabljajo predvsem vladni predstavniki za tisk; trdijo, da ne lažejo in preusmerjajo pozornost iz enega vprašanja na drugo, vzbujajo javno zanimanje le za določena vprašanja
- državno oglaševanje: moč izsiljevanja imajo tisti, ki veliko oglašujejo: od njihovih plačanih oglasov so odvisni predvsem neodvisni mediji
- korporativizem: država prenese obveznosti (izvajanje vladne javne politike) na interesne skupine ali organizacije; gre za obliko prekritega vladanja, saj jim ni treba javno razodeti, razložiti in utemeljiti svojega delovanja

Sicer pa bi morali vedno, preden kakor koli nameravamo omejiti svobodo izražanja, opraviti t. i. trojni test. »Trije pogoji morajo biti komulativno izpolnjeni. Če eden izmed teh pogojev ni izpolnjen, pomeni omejevalna okoliščina, pravilo ali sankcija, glede na svobodo komuniciranja, kršitev 10. člena konvencije.« (Voorhoof, 1998: 51). Pogoji, ki morajo biti izpolnjeni pa so:

- omejitev svobode izražanja mora biti zakonsko utemeljena
- omejitev svobode izražanja mora biti legitimna (upravičeni razlogi se v glavnem nanašajo na zaščito države in javnih interesov ter na zaščito pravic posameznika in zasebnih interesov – zdravje, morala, ugled ...) in časovno omejena
- nujnost omejitve v demokratični družbi; ugotoviti je treba, ali obstaja še kakšna alternativna možnost ali je omejitev edini izhod

3.4. Sklep

Kot novinar in človek nikakor ne zagovarjam nikakršnega omejevanja katerih koli svoboščin, sploh pa ne, če gre za neutemeljeno kratenje pravic. Svoboda izražanja je gotovo eden izmed temeljev vsake demokratične družbe in predstavlja družbeno os njenega napredka in razvoja. Gre vendarle za enega najboljših, najpreprostejših in najhitrejših načinov sporočanja idej in informacij, za spoznavanje stališč družbe in stališč njenih posameznikov. Medijem mora biti zagotovljena svoboda izražanja,

imeti morajo proste roke pri izbiri in načinu poročanja, saj bi v nasprotnem primeru dejansko šlo za neposredno zavajanje ljudstva. Mediji lahko le na takšen način prispevajo k svobodni demokratični družbi, le tako lahko prispevajo k izboljšanju vednosti prebivalstva. Mediji morajo imeti svojo svobodo, hkrati pa se morajo zavedati, da ta svoboda ni absolutna. Svoboda izražanja mora obstajati, a ne v svoji absolutni različici in z dobršno mero odgovornosti vseh, ki so vključeni v medijski proces. Kako doseči to raven delovanja medijev, pa velikokrat ni odvisno le od oblasti, temveč tudi od uredniške politike. Dober urednik mora delovati z določeno stopnjo kritičnega odnosa, mora znati razumeti dogodke in presoditi, kdaj in na kakšen način jih upovedovati, predvsem pa mora svojemu novinarju zaupati bolj, kot ostalim virom informacij. Le tako, brez poseganja kogar koli, zgolj ljudem v pomoč, lahko mediji prispevajo svoj ključni delež pri odkrivanju resnice, ki se skriva nekje »tam zunaj«.

Slednje norme pa žal prehitro prehitijo motivi ustvarjanja dobička in nagle globalizacije, pri katerih je ključen motiv dobičkonosnost. Tako je še najhuje to, da ko se ob vsem skupaj tega zaveš, lahko odgovornost kadarkoli pošlješ »k vragu«. Živimo namreč v družbi, nad katero bedi kapital, v kateri je večina ljudi apatičnih, tako rekoč slepo pripetih na medije; ti pa to seveda obračajo sebi v, predvsem dobičkonosen, prid. Marx je imel prav: Prva svoboda tiska je v tem, da ni podjetje!

4. BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO (*embedded journalism*)

»Vojno morajo zmagati in tisk bodo uporabili kot del tega bojevanja.«

(Chris Hedges, *NYT*, 4. marec 2003)

Več kot 600 novinarjev se je v boju Združenih držav proti režimu Sadama Huseina vključilo v vojaške enote (ameriške, britanske, *op.p.*) in iz njihove perspektive opazovalo vojno. Skupaj z vojaki so jedli, spali, trepetali, se zabavali, skratka, skupaj so živeli. To so t. i. **embedded novinarji**, izraz pa prevajam kot **bojnoformacijski novinarji**.¹²

4.1. Uvod

Za bojnoformacijske novinarje bi lahko rekli, da so izneverili vse tiste, ki se še danes borijo za to, da bi bilo novinarstvo priznana profesija. Poleg specifičnega znanja, etičnega kodeksa in stanovske organiziranosti je ena izmed lastnosti profesije tudi neodvisnost (neodvisnost od oblasti in od drugih poklicev). Novinarstvo ima svoje specifično znanje, stanovsko organiziranost (s premajhnim nadzorom), etični kodeks ter tudi neodvisnost in samostojnost subjektov, ki ta poklic opravljajo. Res pa je tudi, da novinarstvo velikokrat ne dosega definicije profesije v točki neodvisnosti, ki jo novinarji pod najrazličnejšimi pritiski prilagajajo. Tudi formacijski novinarji so svojo poklicno neodvisnost podredili oblasti, ki bi jo morali nadzorovati, to je obrambnemu ministrstvu in operativni vojski. Novinarji bi morali opravljati funkcijo psa čuvaja, namesto njih pa so to počeli oblastniki, in sicer dvakratno: nadzorovali so novinarje in vojake; da bi pretok informacij tekkel tako, kot so sami želeli. Želja po neposredni navzočnosti

¹² Dobesedni prevod iz angleščine v slovenščino je neustrezen. Izraz *embed* je v angleško-slovenskem slovarju preveden kot vložiti, vlagati, vtakniti, vstaviti ... Do zdaj je mogoče v slovenskem jeziku najti prevoda *vkopani novinarji* (Jurij Gustinčič) in *vključeni v enoto* (Matija Grah). Ker gre za rabo besede, ki jo do zdaj nismo uporabljali, je beseda *embedded* novorek ameriškega obrambnega ministrstva (v angleščini sicer skovanka iz »in bed with« (Bergant, 2003: 18)). Izraz sem po nasvetu dr. Toma Korošca prevedla kot **bojnoformacijsko novinarstvo**, ker tako izraz *vkopani* kot tudi *vključeni* sama po sebi bralcu ne povesta veliko; besedna zveza *vključeni v enoto* je sicer pomensko zadostna, a bi predstavljala oteženo pridevniško rabo, zato za strokovno rabo ni primerna. Pri poimenovanju smo izhajali iz strokovne vojaške rabe, kjer je *bojna formacija* organizirana vojaška enota v vojni, kar najbolj pomensko ustreza dejanski vključenosti sodelujočih novinarjev. Pomen pridevnika *bojnoformacijski* se torej nanaša na novinarje, ki so se priključili oziroma so vstopili v (vojaške) bojne formacije, za terminološko rabo pa zadošča tudi pridevnik *formacijski*, izhajajoč iz vojaške stroke.

novinarjev na bojišču in ekskluzivnosti je namreč pretehtala nad samostojnostjo in neodvisnostjo novinarstva kot profesije. V zameno so dobili »udobno potovanje« z vojaškimi enotami, oskrbo s hrano, zdravniki in komunikacijsko opremo, občinstvo pa najbolj ekstenzivno pokrito vojno s strani medijev doslej, a veliko manj točno sliko realnosti.

So to novinarji ali vojaki? Kako postaviti mejo in kje potegniti črto, ko so novinarji vključeni v vojaške enote, in to vedno iste - koalicijske? Kako v takšnih okoliščinah zadovoljiti težnjo po verodostojnem poročanju? Kako zagotoviti uravnoteženost poročanja? Kako narediti, da bo želja oblasti po uspešnem (posrednem) upravljanju z mediji in diktiranju poročanja, ostala le želja in ne dejanskost? Kako se upreti temu, da tudi vojna ne bi postala le dobičkonosen posel? Mogoče bi morali stvari začenjati spreminjati na drugi strani – pri občinstvu, da bi se takim vsebinam upiralo. A to je že druga zgodba.

4.2. Teoretični koncept bojnoformacijskega novinarstva

»Povedati vam želimo dejansko zgodbo – *dobro ali slabo* – preden drugi zasitijo medije z dezinformacijami in popačenji, kot bodo to gotovo še naprej poskušali početi. Naši ljudje so na terenu zato, *da povedo našo zgodbo* – in le poveljniki lahko zagotovijo, da bodo mediji dobili zgodbo vojaških enot. Moramo se pripraviti na to in pospešiti dostop nacionalnim in mednarodnim medijem do naših čet, tudi tistih, ki so vključene v temeljne operacije, in sicer tako, da to storimo od samega začetka.« (poudarki dodani, op.p.)

To je bilo načelo, s katerim na ameriškem obrambnem ministrstvu razlagajo odločitev za bojnoformacijsko novinarstvo in konec februarja 2003 sprejete smernice delovanja bojnoformacijskega novinarstva.

Po definiciji ameriškega obrambnega ministrstva je bojnoformacijski novinar oseba, ki se vključi v vojaško enoto in z njo živi. Idealno je, da se enoti pridruži že v samem začetku ali pa še celo pred vojaško akcijo ter z njimi ostane vse do konca konflikta. Predviden čas trajanja je nekaj tednov ali celo nekaj mesecev – kolikor časa pač traja konflikt. Če se novinar odloči za izstop, mu to ni onemogočeno, a pot nazaj v enoto je skorajda zagotovo zapečaten, saj se mesto zapolni z novim, informacij željnim novinarjem.

Vojska novinarjem nudi nastanitev, obroke hrane in medicinsko oskrbo v enaki meri, kot to počne za svoje vojake. Prav tako jim omogoča uporabo vojaškega transporta in komunikacijskih sredstev, če se pokaže, da je to potrebno.

Bojnoformacijski novinarji delujejo kot del enote, ki so ji priključeni. Medtem ko opravljajo svoje delo, jim je, poljubno na željo poveljnika enote, lahko dodeljen uradni spremljevalec. Poveljniki enot sicer zagotavljajo, da imajo bojnoformacijski novinarji neoviran dostop do vojnih operacij. Osebna varnost bojnoformacijskih novinarjev pa ni razlog, da se jih izključi iz vojnih operacij. Če poveljnik presodi, da novinar ne bo vzdržal težavne situacije, v kateri se enota znajde, ima pravico, da ga omeji pri udeležbi/opazovanju vojnih operacij. Bojnoformacijski novinarji so opremljeni z vojaško zaščito proti jedrskemu, kemičnemu in biološkemu orožju, niso pa oblečeni v vojaške uniforme.

Pri poročanju morajo novinarji upoštevati standard: »Zakaj ne objaviti?« nasproti »Zakaj objaviti?« Sicer pa morajo novinarji preden začnejo poročati podpisati dogovor, da se bodo držali osnovnih pravil, ki jih predpisuje ministrstvo. Če novinarji pravila prekršijo, jih lahko takoj odpokličejo iz enote, v katero so vključeni. »Ta pravila priznavajo pravico medijev, da poročajo iz vojaških operacij in niso nikakor namenjena temu, da se prepreči objavo škodljivih, neprijetnih, negativnih ali nelaskavih informacij.« (Public Affairs Guidance (PAG) on Embedding Media During Possible Future Operations / Deployments in the U.S. Central Commands (CENTCOM) Area of Responsibility (AOR), 2003¹³)

Pravila (povzetek):

- a) vsi intervjuji morajo biti posneti »on the record«
- b) objave novinarskih sporočil morajo biti časovno prilagojena lokalnim pravilom
- c) bojnoformacijskim novinarjem ni dovoljeno nositi osebnega orožja
- d) omejitve svetlobne tehnike (osvetljevanje za kamere, fotoaparate, ...)
- e) omejitve zaradi ščitenja varnosti vojaških operacij

¹³ <http://www.dod.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf>, 16. 6. 2003

Kategorije informacij, ki so lahko objavljene:

- a) približna jakost oborožitve prijateljskih sil
- b) približno število žrtev prijateljskih sil
- c) potrjeno število priprtih ali ujetih oseb iz sovražne strani
- d) obseg prijateljskih sil v akciji v približnih okvirih; natančne informacije oziroma identifikacija oseb so lahko podane šele potem, ko se jamči, da so enote na varnem
- e) informacije in lokacija vojaških ciljev pred napadom
- f) splošen opis zračnih operacij
- g) datum, čas in lokacija predhodnih vojaških misij, akcij in njihov rezultat v splošnih okvirih
- h) vrsta topništva v splošnih okvirih
- i) število zračnih napadov, poizvedovalnih misij in sovražnih napadov
- j) vrsta vključenih enot
- k) udeležba zaveznic v tipu operacije z dovoljenjem poveljnika zavezniške enote
- l) imena kod operacij
- m) imena in domača mesta vojaških enot Združenih držav
- n) imena in domača mesta uslužbencev - z njihovim dovoljenjem

Kategorije informacij, ki niso za objavo:

- a) natančno število vodov v enotah
- b) natančno število letal v enotah
- c) natančne opredelitve druge opreme oziroma ključnih vojaških sredstev
- d) natančno število ladij v enotah
- e) natančne geografske lokacije vojaških enot, razen ko je določeno drugače s strani ministrstva ali avtorizirano s strani centralnega poveljstva (CENTCOM); novice in slikovni material, ki identificirajo ali vsebujejo identifikacijske elemente omenjenih lokacij
- f) informacije v zvezi s prihodnjimi operacijami
- g) informacije v zvezi z zaščito vojaških namestitev, razen tistih, ki so vidne oziroma zelo očitne
- h) fotografije, ki prikazujejo način varovanja vojaških namestitev
- i) pravila spopada

- j) informacije v zvezi z obveščevalno dejavnostjo, ki lahko negativno vplivajo na taktike, tehnike oziroma postopke delovanja
- k) posebna previdnost pri poročanju zaradi zagotavljanja čim večjega operacijskega presenečanja; poročanje v živo z bojišč je omejeno do varnega povratka vojaških enot
- l) specifične informacije o premikih vodov prijateljskih sil, taktičnih odločitvah in stanju sil med operacijo
- m) informacije o posebnih enotah operacije, o izrednih metodah operacije ali taktiki
- n) informacije o učinkovitosti sovražnikove »elektronske vojne«
- o) informacije, ki identificirajo odložitev ali prekinitev operacije
- p) informacije o pogrešanem ali zrušenem letalu, medtem ko poteka iskalna akcija
- q) informacije o učinkovitosti sovražnikove kamuflaže, krink, prevar, napadov na cilje, neposrednega ali posrednega ognja, obveščevalne dejavnosti in varnostnih ukrepov
- r) fotografiranje/snemanje sovražnikovega vojnega ujetnika ali obraza, ki bi identificiral priprtega oziroma kakršnega koli drugega identifikacijskega elementa
- s) fotografije/snemanje aretacij in intervjuji z aretiranimi osebami

4.3. Sklep

To, da je poročanje na vojnem območju omejeno, ni nič novega in posebnega. Narobe je to, da je tip poročanja predlagan s strani države in sprejet s strani novinarske stroke. Ko so se uredniki pripravljali skupaj z obrambnim ministrstvom na posredovanje v Iraku, se zdi, da je bila problematična prav odsotnost zdrave mere kritičnega odnosa urednikov. Tako je na primer eden, ko jim je bilo pojasnjeno, da ne bodo nosili uniform, ker bi bili potem novinarji videti kot vojaki, dejal: »S tem se ne morem strinjati. Če bomo skupaj z enotami, je pravzaprav smešno misliti, da ne bodo del teh enot. Lahko predlagam eno opcijo? Če bi medijska organizacija želela imeti opremo ...« (ASD PA Clarke Meeting With Burea Chiefs, 2003¹⁴)

¹⁴ http://www.defenselink.mil/news/Jan2003/t01152003_t0114bc.html, 5. 5. 2003

Na ameriškem obrambnem ministrstvu pravijo, da so s bojnoformacijskim novinarstvom želeli ustreči obojim: »Dobil sem nekaj zares pozitivnih odzivov, ne le od vas (novinarjev, *op.p.*), temveč tudi od ljudi iz vojske, ki so bili udeleženi v urjenju (bojnoformacijskega novinarstva, *op.p.*).« (Whitman v ASD PA Clarke Meeting With Burea Chiefs, 2003¹⁵) Predvsem pa zatrjujejo, da so želeli s bojnoformacijskim novinarstvom zagotoviti kar najbolj obsežno, pošteno in uravnoteženo poročanje.

Ko se je mesece pred vojaškim konfliktom oblikovalo smernice delovanja bojnoformacijskih novinarjev, so svoje pripombe lahko podali prav uredniki medijev. A jim je želja po ekskluzivnosti in prisotnosti na bojiščih nadela nova očala: odpovedali so se svobodnemu gibanju, pristali na enostransko poročanje, posredovanju le ameriškega pogleda na vojno, omejeno iskanje resničnosti, ki nastane kot posledica prijateljskih/čustvenih vezi, ki se spletejo na bojišču, uvedli so patriotski besedni zaklad ...

Vprašanje, ki se zastavlja ob tem je, koliko resnice izvemo iz tovrstnega poročanja? »Vidiš le del bitke /.../ dostop do poveljnikov je sicer dokaj enostaven, toda nekako si v takšni situaciji od njih odvisen; kaj vidiš oziroma kaj ti dovolijo videti.« (Carmichael v Mackler, 2003¹⁶). Po besedah Torie Clarke je sicer namen bojnoformacijskega novinarstva to, da imajo novinarji priložnost, da vidijo dobro, slabo in grdo. To naj bi bilo temeljno načelo bojnoformacijskega novinarstva. Ameriška vojska tako pravi, da je bojnoformacijsko novinarstvo objektivno novinarstvo, ker opravlja poslanstvo videnja dogodka z očmi tretje, nevpletene osebe. »Novinarjem na bojiščih je bilo treba ponuditi kar največji možen dostop, ki ni nadzorovan s strani Združenih držav ali koalicije, tako da so se lahko postavili v pozicijo tretje osebe, ki objektivno poroča in s tem kaže ter pojasnjuje laži in pretiravanja.« (Cox v Laurence, 2003¹⁷).

Biti novinar v vojnem obdobju ni lahko. Pomeni namreč odpoved nekaterim temeljnim načelom poklica, zato tudi je vojno novinarstvo tako drugačno od

¹⁵ http://www.defenselink.mil/news/Jan2003/t01152003_t0114bc.html, 5. 5. 2003

¹⁶ http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=5950, 4. 5. 2003

¹⁷ <http://www.cjr.org/issues/2003/2/embed-laurence.asp>, 29. 4. 2003

preostalega in potrebuje svojo definicijo. A kljub temu ne gre pozabiti, da je še vedno podmnožica novinarstva, ki mora v svojih temeljih negovati korenine novinarskega poklica. Poenostavljena definicija bojnoformacijskega novinarja je pol vojak, pol piarovec: izpostavljen je bil namreč istim nevarnostim kot preostala posadka, ni se gibal svobodno, temveč po vojaških koridorjih in ne po sledi novic.

5. IRAK 2003 ali KAKO JE POTEKALO BOJNOFORMACIJSKO NOVINARSTVO V PRAKSI

Več kot tri tisoč novinarjev je poročalo iz druge iraške vojne, od tega jih je več kot polovica že kdaj prej poročala iz vojnih območij. V Iraku so se začeli zbirati že pred 18. marcem 2003, ko so ZDA Iraku postavile ultimatum (ali naj Saddam Husein zapusti državo ali jo napadejo). Vojna se je nato začela 20. marca ponoči in uradno trajala do 1. maja. Od tri tisoč novinarjev jih je bilo 660 vključenih v ameriške vojaške enote, približno 150 pa v britanske. To sta dve novosti na en mah: še nikoli doslej ni bilo prisotnih toliko novinarjev na vojnem območju in še nikoli doslej se ni tako drastično poseglo v novinarsko avtonomijo s posluževanjem bojnoformacijskih novinarjev v vojaške enote – bojnoformacijskega novinarstva.

»Potovanje z napadajočimi silami, z udarniški enotami vojne, ki se dogaja »tukaj in zdaj«, oskrba s takojšnjimi novicami iz prvih bojnih črt za zadovoljitev informacij lačnega medijskega stroja. Ob in okoli njih, a ne pod vojaškim nadzorom, pa še več kot 2000 neodvisnih novinarjev ali unilateralcev¹⁸, ki so vsepovsod po Iraku iskali zgodbe, ki jih vojaški spin doktorji niso filtrirali, in tako poskušali ponuditi vpogled v realnost te vojne.« (White, 2003: 1¹⁹). V dobrem mesecu dni se je tako udejanjila nova oblika novinarstva, ki so jo poimenovali bojnoformacijsko novinarstvo. »Nov standard za vojno poročanje je postavljen« (Smith, 2003²⁰).

Ena izmed posebnosti bojnoformacijskih novinarjev je, da so pred potjo v Irak opravili vojaški trening, ki jih je pripravil na vojne okoliščine, vojska pa jim je poleg zagotavljanja varnosti priskrbelo tudi zaščitno opremo, zdravila in cepiva. »Imela sem neprebojni jopič, čelado, zaščitno garnituro pred kemičnih orožjem in plinsko masko ter opremo za prvo pomoč.« (Persens v White, 2003: 18²¹)

¹⁸ Za novinarje, ki niso bili bojnoformacijski, je ameriško obrambno ministrstvo uporabilo pojem *unilateralci* (glej Donvan, 2003)

¹⁹ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

²⁰ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/standard-smith.asp>, 29. 1. 2004

²¹ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

Ko je institucija »Project for Excellence in Journalism« po prvih tednih vojne naredila analizo vsebine ameriških medijev glede poročanja iz Iraka, si je zastavila naslednja vprašanja: Kaj Američani izvejo iz televizijskih sporočil bojnoformacijskih novinarjev? Kako blizu dogajanja se bojnoformacijski novinarji pravzaprav gibljejo? S kom se pogovarjajo? O čem se pogovarjajo?

Da bi dobili odgovore na ta vprašanja, so naredili analizo vsebine televizijskih sporočil, in sicer treh dni na začetku vojne; jutranja in večerna radijska ali televizijska poročila. »Poročanje bojnoformacijskih novinarjev je v veliki meri anekdotično. Oboje je: vznemirljivo in dolgočasno, osredotočeno na boj ter večinoma poteka »v živo« in ni montirano. Veliko sporočil je brez ozadja, a so bogata v detajlih.« (Embedded Reporters: What Are Americans Getting?, 2003²²)

Ugotovili so:

- a) da so se bojnoformacijski novinarji močno osredotočili na poročanje dejstev. Tako je bilo kar 94 odstotkov sporočil neinterpretativnih oziroma so vsebovala le dejstva, štiri odstotke sporočil pa so uvrstili h komentarjem (označili so jih kot dogodke, upovedane s določeno mero pesniške svobode). Preostali vrsti sporočil sta zanemarljivi: dva odstotka analiz (interpretativne izjave, pripisane določenemu viru informacij) in en odstotek mnenj (ocen, ki so jih dali sami poročevalci).
- b) da je šestdeset odstotkov sporočil potekalo v živo ter da niso bila montirana, medtem ko je le dobra četrtina vseh bila pripravljena na standarden način, ko poročevalec napiše besedilo, pregleda in montira posnetek. Enajst odstotkov sporočil je bilo kombiniranih s poročanjem v živo in posnetki. Zanašanje na poročanje živo pa se je spremenilo skozi čas: prva dva dni analize je tako 57 odstotkov sporočil potekalo v živo in niso bila montirana, dva dni pozneje pa so takšne vrste sporočila upadla na manj kot 50 odstotkov.
- c) da gledalci večinoma slišijo informacije neposredno od poročevalcev, natančneje v 77 odstotkih primerov; častnike so intervjujali v 15 odstotkih primerov, navadne vojake in ostalo osebje pa v osmih odstotkih primerov.

²² <http://www.journalism.org/resources/research/reports/war/embed/default.asp>, 29. 1. 2004

- d) da gre dobesedno za poročanje o vojskovanju – 41 odstotkov poročevalcev je namreč opisovalo vojaške akcije oziroma njihove rezultate; odstotek je s časom naraščal: prva dva dni je bilo takšnih sporočil 31 odstotkov, čez dva dni pa je se številka podvojila in znašala 61 odstotkov. Druga najpogosteje obravnava tematika sporočil bojnoformacijskih novinarjev je bila priprava na vojskovanje – 32 odstotkov; to so na primer sporočila o premikih enot ali pa o vojaški strategiji. V 16 odstotkih sporočil so obravnavali moralo enot, delo posebnih enot in uporabo določenih kosov opreme, v sedmih odstotkih sporočil so se ukvarjali s dolgoročnimi učinki vojne, v šestih odstotkih sporočil pa s humanitarno pomočjo in interakcijo s civilisti.
- e) da je poročanje sicer dramatično, a ne slikovno podprto – niti ena zgodba v raziskavi ni prikazala slik ranjenih ljudi. Enaindvajset sporočil je prikazovalo streljanje z orožjem; v polovici sporočil je občinstvo videlo, da so bile zadete stavbe in vozila, ne pa ljudje, v drugi polovici pa so videli streljanje, ne pa tudi, ali so bile tarče zadete ali ne. Nobeno od sporočil ni pokazalo ljudi (ameriških vojakov ali Iračanov), ki bi bili napadeni, ranjeni ali ubiti med streljanjem. Enajst odstotkov sporočil je kazalo pripravljenost vojakov na bojni črti, 32 odstotkov je kazalo premike enot, manevriranje in razgledovanje, 23 odstotkov sporočil ni vključevalo video posnetkov, temveč le glasovne posnetke, ali pa je bilo videti poročevalca v neopredeljivem ozadju, deset odstotkov sporočil je bilo od novinarjev, z enotami, ki niso bile na bojnih črtah.

Najboljša sporočila so bila tista, ki so bila pazljivo napisana in montirana, vendar je kakovost sporočil velikokrat narekoval čas. Tako se je še posebno v prvih dveh dneh pogosto zgodilo, da so tehnološko dovršeno opremljeni novinarji uporabljali opremo tudi tedaj, ko za to ni bilo potrebe. »Če imaš ljudi na terenu z novo tehnologijo, obstaja težnja, da jo bodo uporabljali ne glede na to, ali imajo novice za sporočiti ali ne.« (Embedded Reporters: What Are Americans Getting?, 2003²³) Ko so se bojnoformacijski novinarji oglašali voditeljem v studio, so pogovori včasih izpadli kot otroška igrice »telefon«, ko postanejo določeni deli zgodbe med govorjenjem od enega do drugega popačeni ali pretirani. Po drugi strani pa so

²³ <http://www.journalism.org/resources/research/reports/war/embed/default.asp>, 29. 1. 2004

ugotovili, da je sistem bojnoformacijskih novinarjev bolje služil občinstvu kot sistemi v prvi zalivski vojni ter v Afganistanu. To so občutili tudi Američani sami: 58 odstotkov jih je menilo, da so bojnoformacijski novinarji dobra stvar, 34 odstotkov pa jih je menilo, da so slaba stvar, ker imajo dostop do preveč informacij, ki lahko koristijo sovražniku.

Sicer pa je v vojni v Iraku umrlo, oziroma je še vedno pogrešanih, sorazmerno veliko novinarjev – 16. Izstopajoča značilnost so napadi na civilne in še posebej medijske objekte; nadalje so mediji zelo redko prikazovali civilne žrtve. Sicer pa so imeli bojnoformacijski novinarji zagotovljeno visoko varnost gibanja, saj so se morali vseskozi držati svojih enot, imeli so visoko kakovostno tehnološko opremo, ki jim je omogočala poročanje v živo, a so večinoma pridobivali le uradne informacije. »Ta vojna je pokazala, da ima medijska industrija dovolj zmogljivo tehnologijo, da nam ponudi poročanje v živo z bojišč, hkrati pa nam je dokazala, kako velika je v tem primeru moč saniranja poročanja in propagande.« (Schechter, 2003: 10²⁴).

Bojnoformacijskega novinarstvo pomeni tudi homogeniziranje vsebine, saj so do bojnoformacijskih novinarjev prihajale poistovetene vsebine, vsi pa so bili izpostavljeni podobnim situacijam. Tako so tudi televizijske mreže sklenile dogovor o delitvi video posnetkov iz iraške prestolnice v prvih 24 urah vojne. Dogovor med ameriškimi mrežami CBS, ABC, NBC in informativnimi programi (info outlets) od CNN, Fox News Network in MSNBC je bil znak redkega sodelovanja med sicer zelo tekmovalnimi mrežami ... (glej White, 2003: 6²⁵)

Poročanje v živo je tisto bistveno, kar razlikuje prvo od druge zalivske vojne. Boji v Iraku so se tako rekoč odvijali v istem času kot za gledalce pred televizijskimi sprejemniki - kot športni dogodek; poročevalci pa so navijali zanj: »Bili so igralci v novi televizijski drami, ki je imela vse značilnosti športnega dogodka« (Schechter, 2003: 20²⁶). In tako kot so za poročanje iz prve zalivske vojne uporabljali metaforo video igrice, je za slednjo to postal športni dogodek. »Propagandna kampanja

²⁴ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

²⁵ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

²⁶ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

običajno sledi eni temi ... Med zalivsko vojno leta 1991 je bila tema »video igrice«, kar je bilo očitno prek številnih video klipov, ki so prikazovali uničenje /.../ sedaj je bilo nujno treba najti novo temo in vse kaže, da ta kampanja sledi metafori »športnega šova«. Glavna prednost tega pristopa pa je, da so si Američani zelo domači s tem »športnim šovom« (Schechter, 2003: 20²⁷). Pri tem naj bi šlo predvsem za utopitev kritičnega razmisleka javnosti, za »militainment« (*izraz Time magazina op.p.*), ko se sprejema vsebine, ki ne zahtevajo razmisleka. »Ko nekdo gleda športno tekmo, ni nikakršne potrebe po iskanju odgovora na vprašanje »zakaj«; gre le za podporo našemu timu /.../ vojaški analitiki pa so popolnoma inkorporirani v analogijo s športom – z zemljevidi/diagrami, nasveti igralcem in s tem, ko občinstvu dajo misliti, kako odlična strategija je to ...« (Schechter, 2003: 20²⁸) Vojni naklonjeni vojaški analitiki so tako postali sestavni del televizijskega poročanja o vojni. Večinoma so to bili upokojeni vojaški generali in ne teoretiki ali akademiki, torej bi tudi o njihovi verodostojnosti veljalo razmisliti, v primeru, ko le oni nastopajo kot mnenjski voditelji.

Poročanje iz vojne kot šov se še nikoli ni pokazalo tako izrazito. Poleg dramatičnosti, ki so jo s seboj nosili posnetki v živo, fascinantne fotografije, je bilo prenesenih le malo »hard news«, kakovostnih resnih novic. »Med prvimi sporočili bojnoformacijskih novinarjev je bilo veliko takih, ko so poročevalci le stali pred kamero, se tapežkali po prsih, v smislu: »Poglejte, kje sem!« ali pa »Pripravljeni smo na odhod, a vam iz varnostnih razlogov ne morem povedati kam!« (Friedman, 2003²⁹). Šov se še stopnjuje, ko voditelj poročevalca pospremi z besedami: »Bodi previden!« ter ga v imenu televizije prosi, naj vojaškim enotam prenese najlepše pozdrave.

»Ta vojna je postal prvi pravcati 24-urni razvedrilni konflikt; sporočila poročevalcev, ki so se predvajala v dejanskem času na televiziji pa so bila pogosto zmedena, neposredna in nepreverljiva« (Leaper, 2003³⁰). A takšno postopanje je bilo za občinstvo privlačno, zadovoljevalo je potrebo po zabavnih vsebinah, dobro prodajalo medij in bilo potemtakem tudi najbolj praktično: poročevalci so pošiljali

²⁷ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

²⁸ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

²⁹ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/tv-friedman.asp>, 29. 1. 2004

³⁰ <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

fascinantno fotogenični material, občinstvo oskrbovali z eno platjo zgodbe in ne reflektirali celotne zgodbe, v studio vabili na pojasnjevalne pogovore vojaške analitike. Šov je trajal neprekinjeno, 24 ur dnevno, in novinarji so v hitenju po dosežku »biti prvi in odmeven« pošiljali nepreverjene, netočne in nepopolne informacije. Ilustrativen primer je padec mesta Umm Qasr, ki je upošteva je sporočila padel veliko preden se je to v resnici zgodilo.

Gre za skoraj tipičen primer infotainmenta, ko so bile informacije lahko predvajane le v tem smislu, kolikor so bile zabavne. Njihovo upovedovanje in predstavitev sta bili takšni, da sta gledalcu onemogočali, da bi videl svet na racionalen način. Poleg tega je bila njihova središčna točka fascinacija nad prikazovanimi podobami, t.i. eye-catching grafika. Tukaj je mogoče postaviti celo vzporednico z Bauldrillardovo predpostavko o dobi medijske fascinacije, v kateri prihaja do brezmejne reprodukcije podob in spektakla, ko človek ne zmore več presojati, ker je s podobami na ekranu toliko fasciniran. Gre za pravo obliko ekstaze.

Bojnoformacijski novinarji so le redko imeli dovolj časa in mobilnih zmogljivosti, da bi rekonstruirali, kaj se je v resnici zgodilo in tako povedali popolno zgodbo, opozarja Friedman in dodaja, da so morali za redne prenose v živo zapravljati veliko časa za logistiko in tehnologijo – časa, ki bi ga morali porabiti za zbiranje informacij za dopolnitev svojih zgodb. Pomanjkanje ozadja in predvajanje, dogodku kar se le da, približanih posnetkov občinstva ni seznanjalo z dejanskim stanjem v Iraku. Ta sporočila so govorila le o tem, kakšen je videti boj skozi očala ameriških vojakov. »Tisto, kar res manjka, so zgodbe, kot so prihajale iz Vietnama: podrobne zgodbe z začetkom, jedrom in koncem /... / o ljudeh in pogumu, o strahu in junaštvu.« (Friedman, 2003³¹)

»Organizacija (*RSF op.p.*) je bila zaskrbljena, da bo ameriška vojska cenzurirala bojnoformacijske novinarje, pa tudi ostale, ki so delovali neodvisno in niso bili zaščiteni.« (Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media, 2003³²). Cenzure ni bilo: nihče ni pregledoval sporočil pred njihovo oddajo ali pa jih popravljaj, da ne bi kaj nepotrebne in nezaželenega prišlo v javnost. »Nismo bili cenzurirani.

³¹ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/tv-friedman.asp>, 29. 1. 2004

³² <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

Zgodbe, ki sem jih pošiljala niso nikoli preverjali. Problem pa je bil v tem, da so nam oblasti pogosto povedale le minimum, čeprav ni bilo pravega razloga za takšno skrivnostnost.« (Persens v White, 2003: 18³³). Cenzure torej ni bilo, a je na subtilen način zanjo poskrbel sistem bojnoformacijskega novinarstva: »Nobene cenzure ni, toda mi smo popolnoma odvisni od vojske glede hrane, vode in varnosti; brez dostopa do stališč nasprotne strani /.../ to nam še dodatno otežuje, da bi poročali karkoli negativnega ali uničujočega za vojsko« (Schweitzer v Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media, 2003³⁴).

Takšno poročanje, ko so novinarji pridobivali večinoma le uradne informacije ter opisovali dogodke, ki so jih videli z lastnimi očmi, je prikazovalo le eno plat zgodbe. »Bojnoformacijski novinarji so lahko opisovali le delno sliko bojišča; kar so slišali in videli /.../ televizijsko poročanje je bilo obsežno v sliki in skromno v detajlih. Slišal in videl si nekaj kot pok-pok, toda širša pripoved je pogosto manjkala« (Smith, 2003³⁵). Po Smithu je bilo časopisno poročanje boljše, saj so predstavljali celovitejšo sliko poteka vojne. Številčno je bilo sicer ostalih novinarjev/unilateralcev veliko več, vendar so bili bojnoformacijski novinarji oziroma strukture, v katere so bili vpreženi, močnejši. Posledica tega pa je, da je bilo povprečno občinstvo, ki ne išče sekundarnih virov informacij, zadovoljeno s sporočili bojnoformacijskih novinarjev, torej le z eno platjo zgodbe.

Bojnoformacijskega novinarji so tako javnosti večinoma sporočali le del podatkov, ne vseh. Včasih zares in včasih pod pretvezo operativne varnosti: »Nihče ne kljubuje prednostim, ki jih prinaša bojnoformacijsko novinarstvo, to je predvsem večji dostop novinarjev kot v prvi zalivski vojni leta 1991, a obstajajo določene oblike nadzora, nad katerimi nismo najbolj navdušeni« (Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media, 2003³⁶) - te omejitve pri poročanju so imponiranje embargov in prepovedi na določene vsebine. »Admiral ni maral medijev, ni jim zaupal; bil je zelo skop z novicami. Zato pa so tudi častniki in posadka bili zelo sumničavi in do informacij je bilo zelo težko priti.« (Persens v White, 2003: 18³⁷).

³³ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

³⁴ <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

³⁵ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/standard-smith.asp>, 29. 1. 2004

³⁶ <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

³⁷ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

In prav nad tem se je pritožil še en bojnoformacijski novinar, ki pa sicer pravi: »Razen tega sem imel svobodo, da kot novinar poročam točno tako, kot sem sam želel.« (Hewitt v White, 2003: 18³⁸)

Novinarji so včasih sporočali le del podatkov zaradi vpletenosti v sporočani dogodek: »Največji problem, s katerim sem se srečal med marinci, je bil ta, da sem se zasačil pri početju, ki ga novinarjem že od začetka šolanja prepovedujejo: zaljubil sem se v subjekt svoje zgodbe. Zaljubil sem se v »moje« marince. Mogoče je razumljivo. Ko tedne živiš med istimi fanti, z njimi deliš nevarnosti in bedo, iz pripovedovanj spoznaš njihove žene in dekleta, njihova upanja in sanje, občuduješ njihov pogum in moč, postaneš tudi njihov prijatelj – bližji prijatelj, kot so tisti, ki jih imaš izven vojnega območja.« (Dillow, 2003³⁹). Prav odsotnost kritičnega odnosa je bila v iraški vojni med bojnoformacijskimi novinarji zelo problematična. Bojnoformacijski novinarji niso potrebovali cenzorja, imeli so lasten ventil: »Poročal sem o tem (*trije neoboroženi civilisti ubiti v napadu marincev na civilno vozilo op.p.*), toda to ni bil temelj moje zgodbe. Previdno sem dogodek umestil v sklop informacij o prestrašenih mladih možeh, ki poskušajo sami sebe obvarovati /.../ Problem ni v tem, da nisem poročal po resnici. Problem je v tem, da je bilo to, kar sem poročal, resnica marincev – ki je postala tudi moja resnica.« (Dillow, 2003⁴⁰)

Problematična je še razmejitev novinar – vojak: bojnoformacijski novinar, ki je sodeloval v uboju treh iraških vojakov, pravi: »Nekateri v naši profesiji bi mislili, da sem kot poročevalec in neborec tam zato, da opazujem. Sedaj, ko sem pripomogel k smrti treh človeških bitij v vojni, o kateri naj bi poročal, bodo ti ljudje gotovo dvomili v mojo etiko, mojo objektivnost, itd.« (Crittenden v Schechter, 2003: 19⁴¹) Njegov argument je kratek: niso bili tam. »A so dobrodošli, da se mi naslednjič pridružijo in preverijo njihov profesionalizem.« (Crittenden v Schechter, 2003: 19⁴²) Novinarji sicer po mednarodnem pravu in konvencijah spadajo med civiliste. Torej ne sodelujejo v boju, ne nosijo orožja in ne ubijajo ljudi.

³⁸ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

³⁹ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/dillow.asp>, 29. 1. 2004

⁴⁰ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/dillow.asp>, 29. 1. 2004

⁴¹ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

⁴² http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

Obrambno ministrstvo je s pojavom bojnoformacijskega novinarstva tako dobilo, kar je želelo: gola, neobdelana in nekritična sporočila, hkrati pa izpolnilo svojo nalogo – novinarjem so vojno odprli, kot še nikoli doslej. »Po treh dekadah nepopustljivega vladnega nadzora, so bile sedaj novice z bojišč posredovane javnosti v trenutku dogajanja, predvsem pa veliko preden jih je potrdilo in dalo v javnost vojaško osebje« (Friedman, 2003⁴³). Prav to pa je tudi pozitiven učinek bojnoformacijskega novinarstva, ko so določene informacije lahko le na ta način prišle na dan. In res, pravi Friedman, prav s pomočjo bojnoformacijskih novinarjev smo dobili namige, da vojna ne poteka tako, kot je bilo načrtovano.

Nenazadnje moramo pritrditi še dejstvu, da so bili tudi bojnoformacijski novinarji pogumni – tako kot vsi udeleženci v vojni. Da pa so morali prestajati in vzdržati napore, na katere so fizično in psihično pripravljene vojske, je problem odločitve, ki je dva poklica tako rekoč skorajda izenačila oziroma novinarskemu postavila novo definicijo. Vedeti je tudi treba, da so novinarji sami pristali na proces bojnoformacijskega novinarstva (uredniki), saj naj bi, novinarsko gledano, zaradi dostopa ne mogli imeti boljše možnosti poročanja. »Uredniki niso bili le pripravljene iti v to – temeljna pravila so sprejeli brez borbe« (Schechter, 2003: 19⁴⁴).

Na koncu so bili mediji tako kljub nekaterim ostrim kritikam (predvsem evropskih medijev in profesionalnih institucij) zadovoljni z razpletom vojne in sodelovanjem z vojsko. Zadovoljni so bili tudi v ameriških političnih in vojaških vrhovih, kjer trdijo, da so z vpeljavo bojnoformacijskega novinarstva naredili velik korak k svobodi tiska. V podporo tej trditvi navajajo omogočanje dostopa medijem v središče dogajanja. Toda, ali je to res velik korak? Prav gotovo je bila velika sprememba, a ta svoboda novinarstva ne prinaša nič dobrega. Njihovo zadovoljstvo potrjuje tudi izražena namera, da bodo v prihodnjih konfliktih ponovno uporabili bojnoformacijskega novinarstva. Le-to, kot se je izkazalo, za novinarje ni bilo vedno lahko, pa tudi ne za tiste, ki verjamejo v to, da novinarske norme in kodeksi kaj štejejo - na primer za poznavalko medijev Jacqueline E. Sharkey, ki pravi, da se

⁴³ <http://www.cjr.org/issues/2003/3/tv-friedman.asp>, 29. 1. 2004

⁴⁴ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

ob tem porajajo vznemirjajoča vprašanja »o odgovornosti tiska v času vojne, novinarskih vrednotah, kot so objektivnost ter o odnosu med tiskom, javnostjo in vlado ... « (Schechter, 2003: 22⁴⁵).

⁴⁵ http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004

6. KRITIČNA OBRAVNAVA KONCEPTA BOJNOFORMACIJSKEGA NOVINARSTVA

Vojna v Iraku in način vojnega poročanja, bojnoformacijsko novinarstvo, bo verjetno služil kot idealno-tipski primer tovrstnega vojnega poročevalstva. Jensen (glej 2003⁴⁶) pravi, da bo vse skupaj služilo kot študijski primer o neuspehu ameriškega novinarstva. V svojem članku navaja primer, kako narobe delujejo določene stvari v bojnoformacijskem novinarstvu, ko citira CBS-ovega poročevalca: »Dana so nam bila navodila ... vojakom so bila dana navodila.« (Jensen, 2003⁴⁷)

6.1. Zakaj se je bojnoformacijsko novinarstvo zgodilo?

Vojne so za svobodo izražanja vedno pomenile zlo. V vojnah sta namreč vedno obstajala cenzura in omejevanje gibanja, zato sta vojska in novinarstvo v vojnah vedno stali na nasprotnih bregovih.

Upoštevajoč zgodovino se je torej zgodilo bojnoformacijsko novinarstvo: neprijetne izkušnje vojske in novinarjev na bojiščih, onemogočanje dostopa novinarjev, popačenje informacij, omejevanje poročanja, cenzura. Kot najbolj problematična v odnosu mediji – vojska se kaže vietnamska vojna: vojaki so namreč obtožili medije, da so spreobrnil javno mnenje (vojska je izgubila podporo) in tako vplivali na vojni izid. »Vsaka zunanja ameriška vojaška operacija odtlej je, ali odrinila novinarje (Grenada), jih držala pod nadzorom (Panama in zalivska vojna), ali jih celo nadlegovala (Afganistan)« (Charon, 2003⁴⁸). Prav slednji, vojna v Afganistanu, ki je bila za novinarje tako rekoč hermetično zaprta, in prva zalivska vojna, z vključevanjem novinarjev v t. i. pool sistem, sta predstavljali ključni trenutek v odločitvi za bojnoformacijsko novinarstvo. »Koncept »vstavljanja« domnevno nevtralnih novinarjev v aktivnosti in premikanje vojakov, je bila očitna reakcija na težave, ki so jih v prvi zalivski vojni imele ameriške in zavezniške sile, ko poročanje ni bilo ravno vedno naklonjeno zavezniškim političnim voditeljem ...«

⁴⁶ <http://www.progressive.org/may03/jen0503.html>, 16. 6. 2003

⁴⁷ <http://www.progressive.org/may03/jen0503.html>, 16. 6. 2003

⁴⁸ http://www.rsfr/article.php3?id_article=6272, 5. 5. 2003

(Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media, 2003⁴⁹). Svoj kos pogače je pri odločitvi za bojnoformacijsko novinarstvo imel tudi 11. september in posledično protiteroristični zakon, po katerem se je dostop novinarjev do informacij skrajno zožil.

Prek teh vojn so se ameriški strokovnjaki za odnose z javnostmi znova prepričali, da se vojno bije na dveh prizoriščih: vojaškem in medijskem. Na prvem so pomembni moč, predanost in strategija, na drugem pa predvsem obvladovanje medijskega sistema. To pomeni, da so tudi mediji orožje, saj se proti sovražniku boriš tudi z njimi. S pomočjo medijev lahko še posebno dobro ustvarjaš protipropagandno in za vojno v Iraku so se odločili, da se bodo proti iraški propagandi in za svojo propagando borili tako, da bodo novinarjem dogodke pustili videti na lastne oči.

Ker si kritik in zgodb na račun neprimernega ravnanja z mediji ameriška vlada ni želela še enkrat slišati, je že vnaprej načrtovala spremenjen koncept ravnanja z mediji: predstavniki obrambnega ministrstva in predstavniki medijev so se sestali že jeseni 2002, da bi dorekli način poročanja. Medijsko osebje je aktivno sodelovalo pri oblikovanju smernic ... Odločili so se, da bodo vojno za novinarje pod njihovimi pogoji popolnoma odprli. V zameno za dobro sodelovanje so jim ponudili dostop do prvih frontnih linij in poročanje o dobrem in slabem. Brez cenzure, a pod njihovimi pogoji. »Novinarji so imeli možnost biti vključeni v vojaške enote, vključujoč vse stroge omejitve, ali pa so ostali zunaj tega sistema, na lastno in precejšnje tveganje« (Charon, 2003⁵⁰)

6.2. Dileme bojnoformacijskega novinarstva

»Tisoči medijskega osebja - poročevalcev, kameramanov, prevajalcev, šoferjev – se je ukvarjalo z bolj praktičnimi vprašanji: kako priti v Irak, kako poročati o vojaški akciji, kako biti na pravem mestu v pravem trenutku, da bi posredovali dramatične fotografije, ki jih svetovni mediji zahtevajo« (White, 2003: 1⁵¹). To so bili unilateralci ali novinarji, ki niso bili vključeni v vojaške enote. O tem, kateri so ravnali prav in narobe oziroma koliko so bojnoformacijski novinarji grešili in koliko niso, presojuje norme, ki jih novinarstvo kot profesija tudi ima.

⁴⁹ <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

⁵⁰ http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=6272, 5. 5. 2003

⁵¹ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

6.2.1. Neenakost med bojnoformacijskimi novinarji in ostalimi novinarji

Novinarji so bili razdeljeni v dve skupini: bojnoformacijske novinarje, pridružene vojski, in unilateralce, »neodvisne« novinarje. Razvoj dogodkov je pokazal, da ni šlo zgolj za ločevanje dveh vrst novinarjev, temveč za nekakšno kastno delitev, kjer so bili primarni bojnoformacijski novinarji. »Ko je vojna napredovala, so se nekateri novinarji pritoževali, da so vojaki dojemali unilateralce zgolj kot povzročitelje težav.« (White, 2003: 4⁵²)

Medtem ko so bojnoformacijski novinarji vedeli, kakšne so njihove naloge v vojni in kaj bodo v zameno za ubogljivost dobili, so se morali ostali novinarji iz ure v uro boriti za vsako informacijo. V vojni, ko je novinarsko delovanje že tako okrnjeno, so jih dodatno omejevale še oblasti: z eni strani iraške, z druge ameriške. Država, kjer je doma prvi amandma, se ni ozirala za tem, da ga izven svojega ozemlja krši: »svobodno« poročanje je bilo namreč dovoljeno le bojnoformacijskim novinarjem, ostali pa so bili pri svojem delu nadlegovani in kar se da onemogočeni. Slednjih je bilo v Iraku v času konflikta več kot 2000, so ameriške sile postavile stroge omejitve pri njihovem delu; najbolj učinkovita je bila ta, ki jim je preprečevala vstop v notranjost Iraka. »V bistvu so bili v Iraku avtorizirani le novinarji, ki so potovali z enotami /.../ Kar te enote vidijo in o čemer poročajo, pa je nadzorovano s strani poveljnika vojaške enote.« (Al-Ghabib, 2003⁵³). Na drugi strani so bili unilateralci, ki so bili tarča iraških oblasti, ki so jih pogosto izgnale iz države.

Med enostavne ovire svobodnega tiska v Iraku tako štejemo oteževanje vstopa v Irak, nedajanje informacij in celo izgone, med zaskrbljujoče ukrepe pa štejemo napade na novinarje in medijske objekte, za katere še do danes niso gotovi, ali so bili storjeni pomotoma ali namenoma. »Še enkrat naj povemo, da mislimo, da vojaški in politični poveljniki iz demokratičnega sveta ciljajo na televizijsko hišo zgolj zato, ker ne marajo sporočil, ki jih ta posreduje,« je organizacija IFJ (glej White 2003: 8⁵⁴) komentirala bombardiranje Al-Jazeera. Ameriška vojska je unilateralcem jasno dala vedeti, da jim ni všeč, da se svobodno gibljejo naokrog. To je javno izrazila tudi ameriška vlada.

⁵² <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

⁵³ <http://www.arabnews.com/?page=4§ion=0&article=24844&d=7&m=4&y=2003>, 29. 4. 2003

⁵⁴ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

Protestirala je organizacija IFJ, in sicer, da ni sprejemljivo, da se ustvarja takšne privilegije za bojnoformacijske novinarje proti ostalim, ki ne morejo priti blizu območij, kjer lahko najdejo potrebne informacije. Prav tako EBU z mnenjem, da so britanske in ameriške sile ustvarile kastni sistem z bojnoformacijskimi novinarji (priključeni vojaškim enotam in običajno iz držav t.i. koalicije) in preostalimi novinarji, ki so jim preprečevali dostop do območja, kjer so bile novice. Obe sta menili, da gre za nesprejemljivo diskriminacijo novinarjev, ki niso bili pripeti vojaškim enotam, še posebno pa tistih, ki niso prihajali iz t. i. zavezniških držav; a težko je bilo tudi tistim iz zavezniške strani: »Stanje je bilo slabše, če si bil tujec in je bila tvoja vlada zaveznik sovražnika v tej državi. Srečal sem se s cenzuro in veliki pritiski. Prepovedali so nam obiskati določena območja, naše poročanje so preverjali in vodiče nam je priskrbela lokalna oblast.« (Patricio v White, 2003: 17⁵⁵)

6.2.2. Varnost in pripravljenost novinarjev

»Veliko svobodnjakov, ki so bil med najbolj številčnimi predstavniki poročevalcev na bojišču, ni imelo možnosti do treninga za varnost v vojni in do zadostnega zavarovanja. Niso si mogli privoščiti zaščitne opreme; to so svojim novinarjem nudile le največje medijske hiše« (White, 2003: 3⁵⁶)

Bojnoformacijskim novinarjem je bila zagotovljena varnost s strani vojske. Preden so odšli v Irak so imeli za seboj ure pripravljanih varnostnih treningov, kjer so jih učili veščin boja za preživetje. Bojnoformacijski novinarji so bili opremljeni z vso opremo, ki so jo imeli tudi vojaki, le z orožjem ne. Bojnoformacijski novinarji so bili torej popolnoma bojno opremljeni, poleg tega pa so potovali pod okriljem vojske, kar pomeni, da jih je v primeru nevarnosti branila vojska; z orožjem, če je bilo treba. Medtem pa so se morali unilateralci znajti po svoje: ponavadi brez drage zaščitne opreme, brez predhodnih pripravljanih treningov, brez učenja veščin boja za preživetje. »Eni novinarji je uspelo dobiti, kar je potrebovala od ambasade, ki se je evakuirala. Drugi so se morali zateči na črni trg, kjer so kupili iz Turčije pretihotapljeno opremo« (White, 2003: 16⁵⁷)

⁵⁵ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

⁵⁶ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

⁵⁷ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

Tako je bila le manjšina vseh prisotnih novinarjev pripravljena na potencialne nevarnosti, preostala večina je v Irak prišla z izkušnjami iz preteklih vojn, novinci pa so računali na nasvete svojih bolj izkušenih kolegov. Do sedaj so namreč vojaki skrbeli za novinarje, če so se ti znašli v nevarnosti, a ne v takšnem obsegu, da so bili novinarji dejansko v njihovem zavetju. V Iraku so bili novinarji tako glede varnosti razdeljeni v dva razreda: bojnoformacijski novinarji so bili opremljeni in pripravljene na prežee nevarnosti, unilateralci pa so bili večinoma neopremljeni, nepripravljene in brez denarja. Seznam mrtvih in pogrešanih tako šteje 16 medijskih oseb, od tega dva bojnoformacijska novinarja.

6.2.3. Odvisnost novinarjev

V primeru bojnoformacijskega novinarstva je bilo cenzure v tradicionalnem smislu malo, kar pa ne pomeni, da je novinarjem uspelo ohraniti neodvisnost kot enega izmed temeljev novinarske profesije. Novinarji, ki so bili vključeni v vojaške enote, niso delovali svobodno, neodvisno od nikogar. »Vojska trdi, da bojnoformacijskim novinarjem ponuja veliko mero neodvisnosti; da so novinarji svobodni pri pisanju glede katere koli teme, z izjemo informacij, ki bi lahko ogrozile vojaške enote. Toda novinarji so navkljub temu odvisni. Vojska namreč odloča o dostopu in premikih.« (Colon, 2003⁵⁸). V dobesednem pomenu besede so bili še kako odvisni od vojske; ta jim je dajala hrano, prenočišče, varnost in informacije. »To je tisto, kar močno otežuje, da poročamo negativno ali uničujoče o vojski,« (Schweitzer v Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media, 2003⁵⁹). Poleg tega so se morali odpovedati še eni značilnosti novinarskega poklica: svobodnemu gibanju. Sami se niso gibal za svojim radovednim nosom ali po sledih informacij; morali so iti pač tja, kamor je šla vojska in videli so to, kar jim je pokazala vojska. Včasih je bilo to več, kot bi videli sicer, včasih ne. Tistim, ki so izbrali pot svobode, neodvisnosti ter nepredvidljivosti, pa so jasno dali vedeti, da ne morejo jamčiti za njihovo varnost. Kar, mimogrede, tudi nobena vojska v nobeni vojni ne počne.

6.2.4. Neuravnovešenost poročanja

Uravnovešeno poročanje pomeni narediti sporočilo, ki vsebuje informacije vseh udeleženih strani, je podkrepjeno z ozadjem sporočanega dogodka, ne daje prednosti nobene strani. Seveda ne gre pričakovati, da bo vsako sporočilo vsebovalo

⁵⁸ http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=26165, 29. 1. 2004

⁵⁹ <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

vse elemente uravnoteženega poročanja, a celota sporočanih besedil bi temu pogoju morala zadostiti. Na vprašanje, koliko je bilo poročanje bojnoformacijskih novinarjev uravnovešeno, bi lahko odgovorili, da pravzaprav ni bilo, saj so potovali le z eno izmed dveh vključenih strani. Uravnovešenost poročanja je bila v veliki meri zreducirana: informacije so prihajale le iz ene strani, druga stran je imela malo možnosti za predstavitev, iz česar sledi, da po zakonu medijske realnosti ni obstajala – občinstvo pa zato velikokrat ni izvedelo, kaj vse se je dejansko dogajalo.

Argumentu ameriške vlade, da ima druga stran možnost predstavitve mnenj prek poročanja novinarjev, ki niso bili vključeni v vojaške enote, ne moremo pritrditi, saj ti niso mogli konkurirati zmogljivostim bojnoformacijskih novinarjev in podpori, ki so jo ti uživali. Iz tega razloga so nekatere medijske hiše v vojno poslale novinarje v oba sistema, a tudi to ni veliko pripomoglo k boljši uravnovešenosti poročanja »V Kuvajtu je 1670 neodvisnih novinarjev ali unilateralcev. Sem so bili poslani, da bi poročali iz vojne, do katere pa dejansko sploh nimajo dostopa ... Kot mnoge medijske organizacije, je tudi moja želela imeti unilateralca poleg bojnoformacijskega novinarja. Ker ne moreš pokrivati vojne le iz kupule tanka. Toda kako potem narediti širšo sliko? Kako priti do iraške perspektive? Kako povedati zgodbe, za katere bi koalicija raje videla, da ostanejo prikrite?« (Marsden, 2003⁶⁰) V tem vidiku je pomembno tudi to, kar smo že zapisali, da je bila to vojna »v živo« - slika je bila na televizijske ekrane posredovana v trenutku dogajanja. Kar pa ne pomeni le precedenčne ažurnosti, temveč tudi nepopolnitev, nepreverjanje in neosmišljanje informacij.

6.2.5. Odstotnost funkcije psa čuvaja

Funkcija nadziranja oblasti, t. i. funkcija psa čuvaja, je ena izmed temeljnih novinarskih nalog. Bojnoformacijski novinarji so jo zaradi narave svojega udejestvovanja v veliki meri krčili. Ker so bili vključeni v vojaške enote, so bili oni tisti, ki so bili nadzirani s strani vojske, namesto da bi bilo ravno obratno: novinarji bi morali gledati pod prste vojski oziroma izvršilni oblasti in tako biti četrta veja oblasti. V takšnih okoliščinah pa se je od bojnoformacijskih novinarjev pričakovalo prijateljsko in nesporno poročanje, brez kritike ali nerganja. »Bojnoformacijskim novinarjem je prepovedano sporočati kakršno koli informacijo, ki bi spodkopala ali

⁶⁰ <http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/jour-a11.shtml>, 29. 1. 2004

osramotila ameriško ofenzivo, vključujoč podatke o vojaških in civilnih žrtvah.« (Mardsen, 2003⁶¹) Vojska je postavila še nadaljnje zahteve po molčanju z opravičilom operativne varnosti svojih enot. Tako so morali novinarji ščititi vojaške informacije, čeprav so vedeli zanje.

Kljub temu vsi ameriški poveljniki niso bili zadovoljni z obnašanjem medijev. Poveljnik zračnih britanskih sil v Iraku je medije v časopisu Telegraph obtožil, da »izgubljajo rdečo nit« v iraški zgodbi: »Za nič se ne zavzimate, nič ne podpirate, le kritizirate, izzivate« (Mardsen, 2003⁶²). ITN se je na to odzval, da pač najvišji britanski poveljniki še vedno narobe razumejo vlogo medijev in zato od njih pričakujejo, da bodo »navijači« v nekem konfliktu /.../ preseneča tudi, da najstarejši častniki ne razumejo razlike med vojsko, kot delom države, in novinarstvom, kot od države neodvisno dejavnostjo, z nalogo poročati o državi. (glej Mardsen, 2003⁶³).

6.2.6. Izguba stremljenja k resničnosti

»Eno najbolj spornih vprašanj v novinarstvu je zahteva po profesionalni objektivnosti kot temeljnemu etičnemu načelu /.../ gre za nujnost novinarjeve nepristranskosti in neprizadetosti, ločevanje dejstev od mnenj in uravnoveženost trditev in nasprotnih mnenj.« (Splichal, 2002: 6)

Ker v sodobni teoriji novinarstva o objektivnosti ne govorimo več, ker gre za nedosegljiv ideal, uporabljamo raje razloženo obliko pojma, to je stremljenje k resničnosti. Gre za eno vodilnih norm, ki pravi, da se moramo dvigniti nad dogodek in s te pozicije poskušati o njem poročati; obenem pa je tudi varovalo, ki naredi novinarje obotavljajoče, ko želijo umestiti podatek v sporočilo, čeprav niso gotovi zanj. Izguba te norme potemtakem pomeni izgubo priprave temeljne celice novinarskega dela pri poročanju: vesti, v kateri novinar odgovarja na štiri ključna novinarska vprašanja (kaj, kdaj, kje, kako); za seboj pa povleče še izgubo nepristranskosti in uravnovešenosti. Stremljenje k resničnosti je tudi novinarjevo orodje, ki lajša delo: »Pomaga sprejemati hitre odločitve – navsezadnje si

⁶¹ <http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/jour-a11.shtml>, 29. 1. 2004

⁶² <http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/jour-a11.shtml>, 29. 1. 2004

⁶³ <http://www.wsws.org/articles/2003/apr2003/jour-a11.shtml>, 29. 1. 2004

nepristranski opazovalec – in te štiti pred posledicami tega, kar napišeš« (Cunningham, 2003⁶⁴).

Bojnoformacijsko novinarstvo govori proti vsemu zgoraj navedenemu: bojnoformacijski novinarji se niso dvignili nad dogodek, temveč so bili del njega: »Ameriški poročevalci uporabljajo »nas« in »mi«, ko govorijo o ameriški vojski.« (Mackler, 2003⁶⁵). Da so stremeli k resničnosti in poskušali biti pri poročanju nevtralni, je mogoče res, a gotovo jim okoliščine, v katerih so delovali, tega dela niso lajšale. Biti vpleten v dogodek, zna biti pri umeščanju dogodkov na dnevno agendo, skrajno sporno. Poročati o dogodkih, v katerih sam sodeluješ, prav tako. Čeprav je večina novinarjev vse to zanikala in dejala, da so bili le tihi opazovalci, jih je nekaj pritrnilo temu, da ne moreš uiti svoji človeški naravi: novi prijatelji, čustvena vpletenost, solidarnost ... vse to vpliva na poročanje. Seveda bo le redko kateri novinar radikalno zagovarjal omenjeno normo, a večina jih bo pritrnila temu, da ji je treba slediti: poročanje kot rezultat stremljenja k resničnosti nam pove, kaj je res, ko je podatek znan, ali pa nas približa resnici, kolikor je mogoče, ko podatek ni znan.

6.2.7. Novinarji ali vojaki

S tem, ko so postali novinarji del vojaških enot, ki so potovale po Iraku, s tem, ko so z obrambnim ministrstvom podpisali pogodbo ter s tem, da so bili pod oskrbo vojske, se je porajalo vprašanje, ali štejemo novinarje še vedno k civilistom, kot to predpisuje ženevska konvencija, ali jih štejemo k vojakom.

Sama trdim, da so novinarji, takole vpreženi v vojaški aparat, nedaleč od vloge »biti vojak«. Niso sicer vojaki v dobesednem pomenu besede, a vsekakor mi nihče ne more oporekati, da so bili sestavni del vojaških enot, ki bi upoštevali novinarske norme, lahko kvečjemu pisali za interno vojaško glasilo. Novinarji so namreč dejansko opravljali delo po naročilu ministrstva – konec koncev so z njim tudi podpisali pogodbo. Ta jih neposredno sicer ne zavezuje, da morajo poročati le lepe in dobre stvari, a je večina bojnoformacijskih novinarjev vase vgradila aparat, ki jim je narekoval, da lahko tudi netočne, a dobre informacije o ameriški vojski in njenih

⁶⁴ <http://www.cjr.org/issues/2003/4/objective-cunningham.asp>, 29. 1. 2004

⁶⁵ http://www.rsfr/article.php?id_article=5950, 4. 5. 2003

zaveznikih posredujejo javnosti, medtem ko bi četudi točnim, a slabim sledile sankcije.

Bojnoformacijski novinarji sicer niso nosili orožja; s tega vidika torej ustrezajo terminu civilista. So pa imeli ob sebi oboroženo armado, imeli preostalo vojaško opremo, potovali z džipi, ki so bili skoraj identični vojaškim /.../ tako so bili skoraj nerazločni od vojakov (glej Charon, 2003⁶⁶).

Vprašanje se je pojavilo tudi na ravni novinarjev, ki niso bili vključeni v vojaške enote, ker so bili tolikokrat tarča vojaških napadov (kar naj bi v vojni bili le vojaški objekti). IFJ je tako opozarjala, da so novinarji civilisti, neborci, ki delajo pod zaščito mednarodnega prava. »Ženevska konvencija zahteva spoštovanje človekovih pravic novinarja v času konflikta. Novinarji so ovrednoteni kot civilisti, upravičeni do zaščite pred nasiljem, grožnjami, umori, ujetništvom in mučenjem«. (White, 2003: 4⁶⁷)

Meja med novinarji in vojaki je v takšnih okoliščinah neizogibno zabrisana. Nemogoče je v danem trenutku potegniti črto med ljudmi, ki skupaj živijo v življenjski nevarnosti. Za novinarja je gotovo težko, da bo zvečer prijateljeval z vojaki, zjutraj z njimi trepetal v strahu pred nevarnostjo in bil nato pri poročanju nepristranski – da bo tako rekoč o svojem tovarišu posređoval novico, da je strahopetec, izdajalec ali kaj podobnega. »Občutek nevarnosti je tako blizu; so trenutki, ko moraš samega sebe opomniti, da si novinar ter da moraš opravljati svoje delo.« (Hunt v Mackler, 2003⁶⁸)

6.3. Ali je bojnoformacijsko novinarstvo še novinarstvo?

Kaj sploh je novinarstvo, sem se vprašala, ko sem iskala odgovor na to vprašanje. Novinarstvo je nekaj, kar počne oseba, ki ji pravimo novinar, dejavnost novinarjev pa je iskanje idej, tem, vprašanj ter zbiranje informacij; selekcija dogodkov in informacij, oblikovanje sporočila ter posredovanje končnega izdelka naslovnikom. Cilj je, da ga naslovnik absorbira in spravi v svojo podzavest. Seveda vsega tega ne opravlja novinar sam, veliko je tudi na strani urednikov.

⁶⁶ http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=6272, 5. 5. 2003

⁶⁷ <http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004

⁶⁸ http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=5950, 4. 5. 2003

Po pregledu dostopnega gradiva (člankov, analiz poročanja, kritik) lahko sklepam, da bojnoformacijsko novinarstvo ni več oblika novinarstva, temveč tvorba ameriškega propagandnega aparata in vojske. Zakaj?

Bojnoformacijsko novinarstvo je bilo zastavljeno kot oblika vojnega poročevalstva. Predstavljalo je naslednjo stopnjo v fazah razvoja odnosov med državo in civilno družbo. A sodeč po omejitvah in normah, na katerih sloni bojnoformacijsko novinarstvo, je o njem težko govoriti kot o obliki dejavnosti, ki jo opravljajo novinarji. Poleg tega bojnoformacijsko novinarstvo ne izpolnjuje v celoti kriterija neodvisnosti: funkcijo nadzora oblasti opravlja skrčeno, poročanje ni uravnovešeno, novinarji postanejo skorajda vojaki in stremljenje k resničnosti, čeprav stvar vsakega posameznika, postane v takšnih okoliščinah skrajno vprašljivo. Bojnoformacijsko novinarstvo tako bolj spominja na obliko odnosov z javnostmi, kjer je vojska naročnik in bojnoformacijski novinar izvajalec. Ko izvajamo nekakšno obliko odnosov z javnostmi pod pretvezo neodvisnega novinarstva, govorimo o manipulaciji z javnim mnenjem, zbiranju glasov za prihodnje volitve, vsekakor pa ne o iskanju resnice. Bojnoformacijsko novinarstvo tako ustreza premalo novinarskim vrednotam, da bi o njem govorili kot o obliki vojnega poročevalstva, lahko pa sodimo, da je šlo za skrajno obliko odnosov z javnostmi Združenih držav Amerike in njihove vojaške industrije.

Nenazadnje pa se moramo zavedati, da je vsak novinarjev izdelek rezultat njegove odgovornosti do sebe kot profesionalca, do novinarstva kot profesije in do občinstva, in to velja tudi za sporočila bojnoformacijskih novinarjev. Kljub temu trdim, da je bojnoformacijsko novinarstvo glede na svoje temeljne usmeritve, popačeno novinarstvo: ne doseže kriterija stremljenja k resničnosti (zaradi relacij med novinarji in vojaki, ki skupaj potujejo), uravnovešenosti (»sovražna« stran ni imela bojnoformacijskih novinarjev, unilateralci so bili podvrženi strogim omejitvam pri dostopu do informacij), verodostojnega vira informacij, nujenja zgodovinskega, političnega in socialnega ozadja za širše razumevanje dogodkov, izpostavljanja kar najširši paleti mnenj. Zaradi vsega tega bi v prihodnosti veljalo razmisliti o drugačni obliki vojnega poročevalstva, pričujočemu pa se zavoljo novinarstva kot profesije upreti.

7. ZAKLJUČEK

Bojnoformacijsko novinarstvo se je z vojno v Iraku poskušalo uveljaviti kot oblika vojnega novinarstva, bojnoformacijski novinarji pa so v tem procesu bili osebe, ki so se vključile v vojaške enote in s te pozicije poročale svojim občinstvom. Po mojem mnenju je takšno novinarstvo daleč od profesionalnega novinarstva, a bliže obliki političnega komuniciranja oziroma delovanju odnosov z javnostmi: prek pogodbenega odnosa so novinarji pisali sporočila za javnost. Sodba je mogoče ostra in splošna, toda vprašati se gre, koliko resnice so posredovali prek takšne oblike poročanja? Poenostavljena definicija bojnoformacijskega novinarstva je tako pol vojak, pol piarovec, bojnoformacijsko novinarstvo pa stenografija za oblast (glej Erlich, 2003⁶⁹). Problematično je tudi to, da so bili bojnoformacijski novinarji, čeprav številčno v manjšini, močnejši od ostalih, unilateralcev (prodor informacij, ekskluzivnost, tehnološka in komunikacijska podpora).

Odgovor na moje prvo delovno vprašanje, ali je bojnoformacijsko novinarstvo še novinarstvo, se tako glasi, da bojnoformacijsko novinarstvo ustreza premalo kriterijem novinarstva kot profesije, da bi lahko o njem govorili kot o novinarski obliki in se nagiba k obliki latentnega izvajanja odnosov z javnostmi.

Zakaj je do bojnoformacijskega novinarstva prišlo, pa je skoraj logična posledica dotedanjih odnosov med državo/vojsko in mediji; da je sovražnika najlažje uničiti s protipropagando, je ugotovil že Hitler v drugi svetovni vojni. Tako poskusi popolne medijske svobode na vojnem območju (primera Vietnam in Koreja) kot tudi skorajda hermetičnega zaprtja vojne (primer Afganistan) se za državo niso obnesli, zato je bila stvaritev bojnoformacijskega novinarstva gola reakcija na težave, ki jih ima vladajoča oblast z mediji. Bojnoformacijsko novinarstvo je tako nadzorovana oblika pretoka informacij, čeprav v javnosti daje vtis svobodnega in neodvisnega pretoka. In prav to je tisti ključni element, ki ga demokratične države želijo imeti in zaradi katerega so bile ZDA pripravljene toliko vložiti v ta sistem in ga tudi izpeljati.

⁶⁹ www.oregonlive.com/commentary/oregonian/index.ssf?/base/editorial/1050666931318261.xml, 29. 4. 2003

Vojna za osvoboditev Iraka je bila vse prej kot vojna za osvoboditev nedolžnih iraških ljudi. Bila je ne le medijska vojna, temveč pravi medijski spektakel ter vojna za osvoboditev političnih napak vladajočih ljudi. Bojnoformacijsko novinarstvo je tisto najslabše, kar se v dobi kapitalizma in nagle globalizacije lahko zgodi panogi, ki tako močno potrebuje neodvisnost in avtonomnost. Bojnoformacijsko novinarstvo tako predstavlja kršenje temeljnih norm novinarske profesije, do česar je prišlo zaradi neprofesionalne zagretosti in neumestne želje po ekskluzivnosti informacij.

Novinarji bi morali tako, kot znajo vrteti svoje pero, poznati tudi besedo odgovornost. Ta bo dandanes morala za kakovostno novinarstvo postati temeljna lastnost dobrega in poštenega novinarja, ki se zaveda posledic svojih dejanj.

SEZNAM VIROV

- »ASD PA Clarke Meeting With Burea Chiefs«
http://www.defenselink.mil/news/Jan2003/t01152003_t0114bc.html, 5. 5. 2003
- »Caught in the Crossfire: The Iraq War and the Media« (2003), IPI,
<http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004
- »Coalition accused of showing "contempt" for journalists coverng war in Iraq« http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=5619, 4. 5. 2003
- »DASD PA Whitman Interview with Gordon of The Connection, NPR«
http://www.defenselink.mil/news/Mar2003/t03042003_t0304whitmannpr.html 5. 5. 2003
- »DoD News Briefing - ASD PA Clarke and Maj. Gen. McChrystal«
http://www.defenselink.mil/news/Mar2003/t03312003_t0331asd.html, 5. 5. 2003
- »Embedded Reporters: What Are Americans Getting?« (2003)
<http://www.journalism.org/resources/research/reports/war/embed/default.asp>, 29. 1. 2004
- »IFJ Condemns Coalition Forces Over "Unacceptable Discrimination« on Media« <http://www.ifj.org/default.asp?index=649&Language=EN>, 1. 5. 2003
- »IFJ Demands Inquiry Over Claim of Reporters«
<http://www.ifj.org/default.asp?index=573&Language=EN>, 16. 6. 2003
- »IFJ Warns Coalition of "Backlash" Over Plans to Impose Controls on Iraqi Journalists« <http://www.ifj.org/default.asp?index=1652&Language=EN>, 16. 6. 2003
- »Iraq war journalism 'sanitased'«.
http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/3247267.stm, 20.2. 2004
- »Non-"embedded" journalist criticises US and Iraqi attitudes«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=6042, 4. 5. 2003
- »Pros and Cons of Embedded Journalism«
http://www.pbs.org/newshour/extra/features/jan-june03/embed_3-27.html, 15. 6. 2003
- »Public Affairs Guidance (PAG) on Embedding Media During Possible Future Operations / Deployments in the U.S. Central Commands (CENTCOM) Area of Responsibility (AOR)«
<http://www.dod.mil/news/Feb2003/d20030228pag.pdf>, 16. 6. 2003
- »Satisfied Pentagon plans to repeat "embedding"«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=7281, 18. 10. 2003
- »Secretary Rumsfeld Interview with CNN Late Edition«
http://www.defenselink.mil/news/Mar2003/t03252003_t0323rcn.html, 5. 5. 2003
- Al-Ghalib, Essam (2003) »Exclusive: US Military Police Are Acting as 'Censors' in This War«
<http://www.arabnews.com/?page=4§ion=0&article=24844&d=7&m=4&y=2003>, 29. 4. 2003

- Ashbourne, Alex (2003) »The rumour mill«
<http://media.guardian.co.uk/broadcast/story/0,7493,923624,00.html>, 13. 5. 2003
- Bergant, Boris (2003) So vojaki menili, da so kamere strojnice? *Delo, Sobotna priloga*, 3. 5.:18.
- Borkowski, Mark (2003) »Is it all a photo-op?«
<http://media.guardian.co.uk/columnists/story/0,7550,923636,00.html>, 13. 5. 2003
- Brucker, Herbert (1981) *Freedom of Information*. Westport: Greenwood Press.
- Bushell, Andrew, Cunningham, Brent (2003) »Being There«
<http://www.cjr.org/issues/2003/2/pentagon-bushell.asp>, 29. 4. 2003
- Charon, Jean-Marie (2003) »JM Charon Column«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=6272, 5. 5. 2003
- Colon, Aly (2003) »Hold on to Your Independence«
http://www.poynter.org/content/content_view.asp?id=26165, 29. 1. 2004
- Cox, Liz (2003) »The Things They'll Carry«
<http://www.cjr.org/issues/2003/2/carry-cox.asp>, 29. 1. 2004
- Cunningham, Brent (2003) »Re-thinking objectivity«
<http://www.cjr.org/issues/2003/4/objective-cunningham.asp>, 29. 1. 2004
- Cunningham, Brent (2003) »The Press Prepares for War«
<http://www.cjr.org/issues/2003/1/war-cunningham.asp>, 29. 4. 2003
- Dillow, Gordon (2003) »The Embedded Life«
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/dillow.asp>, 29. 1. 2004
- Donovan, John (2003) »For the Unilaterals, No Neutral Ground«
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/donvan.asp>, 29. 1. 2004
- Fox, Robert (2003) »History and War Reporting«
<http://www.qmw.ac.uk/poffice/docs/transcripts/fox.pdf>, 4. 5. 2003
- Friedman, Paul (2003) »TV: A Missed Opportunity«
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/tv-friedman.asp>, 29. 1. 2004
- Greeves, Lisa (2003) »The Ethics of Embedded Journalists«
http://www.pbs.org/newshour/extra/teachers/lessonplans/iraq/embedded_3-27.html, 18. 10. 2003
- Hassan, Adeel »Why Journalists Risk It All« (2003)
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/risks-hassan.asp>, 29. 1. 2004
- Holm, D. Jason (2002) »Get over it!«
[www_cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/holm.asp](http://www.cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/holm.asp), 12. 5. 2003
- Jensen, Robert (2003) »The Military's Media«
<http://www.progressive.org/may03/jen0503.html>, 16. 6. 2003
- Keane, John (1992) *Mediji in demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Knightley, Phillip (2002) *The First Casualty: The War Correspondent As Hero and Myth-Maker from the Crimea to Kosovo*. London: Johns Hopkins Univ Pr.
- Laurence, John (2003) »Embedding: A Military View«
<http://www.cjr.org/issues/2003/2/embed-laurence.asp>, 29. 4. 2003
- Leaper, W. Glenn (2003) »Press Freedom in "Operation Iraqi Freedom": A threat to "Global Stability"? <http://www.freemedia.at/index1.html>, 29. 1. 2004

- Leclere, Georges (2003) »The real time war«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=6000, 4. 5. 2003
- Mackler, Peter (2003) »"Exciting times" for embedded journalists«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=5950, 4. 5. 2003
- Mardsen, Chris (2003) »Embedding, repression and murder: How the Us military degraded journalism in Iraq«
<http://www.wsfs.org/articles/2003/apr2003/jour-a11.shtml>, 29. 1. 2004
- Massing, Michael (2003) »The High Price Of An Unforgiving War«
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/massing.asp>, 29. 1. 2004
- Mill, John Stuart (1994) *O svobodi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- Preston, Peter (2003) »Treading a difficult path«
<http://media.guardian.co.uk/iraqandthemedial/story/0,12823,922380,00.html>, 13. 5. 2003
- Erlich, Reese (2003) »The embedded in Iraq: stenography for the Pentagon«
www.oregonlive.com/commentary/oregonian/index.ssf?/base/editorial/1050666931318261.xml , 29. 4. 2003
- Rochot, Philippe (2003) »Get in... or get lost !«
http://www.rsf.fr/article.php3?id_article=5416, 4. 5. 2003
- Schechter, Danny (2003) »Embedded: weapons od mass deception; how the media failed to cover the war on Iraq«
http://www.mediachannel.org/giving/embedded/Embedded_Ad.pdf, 29. 1. 2004
- Smith, Terence (2003) »Defining News In The Middle East«
<http://www.cjr.org/issues/2003/3/standard-smith.asp>, 29. 1. 2004
- Smith, Terence (2003) »War, Live«
http://www.pbs.org/newshour/bb/media/jan-june03/warcoverage_3-22.html, 16. 6. 2003
- Solomon, Norman (2003) »A Lethal Way to "Dispatch" the News«
<http://www.fair.org/media-beat/030410.html> ,15. 5. 2003
- Solomon, Norman idr. (2003): »'Show professional pride'«
<http://media.guardian.co.uk/iraqandthemedial/story/0,12823,936387,00.html>, 15. 5. 2003
- Splichal, Slavko (2002) *Principles of publicity and press freedom*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Splichal, Slavko, ur. (1999) *Komunikološka hrestomatija 2. Razvoj empirične komunikologije v ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- U.S. Department of Defense »Embedding Release for Iraq 2003«
<http://www.journalism.org/resources/tools/ethics/wartime/embedding.asp>, 16. 6. 2003
- Venable, E. Barry (2002) »The army and the Media«.
www.cqsc.army.mil/milrev/english/janFeb02/venable.asp, 12. 5. 2003
- Voorcoof, Dirk (1998) The media in a democratic society. Article 10 of the European convention on human rights. V: *Media and democracy*. Straatsburg: Council of Europe Publ., 35-57.
- Vreg, France (2000) *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Walt, Vivienne (2003) »Minding The Minders: You Report, They Decide«
<http://www.cjr.org/issues/2003/2/minder-walt.asp>, 29. 1. 2004
- White, Aidan (2003) »Justice Denied On The Road To Baghdad: Safety of Journalist and the Killing of Media Staff During the Iraq War«.
<http://www.ifj.org/pdfs/iraqreport2003.pdf>, 29. 1. 2004